

Mika Kukkonen

VALVOTTU KOEVAPAAUS

Tarkoitus, sisältö, tavoitteet ja vaikutukset käytännössä

VALVOTTU KOEVAPAUUS

Tarkoitus, sisältö, tavoitteet ja vaikutukset käytännössä

Mika Kukkonen

Opinnäytetyö

Kevät 2014

Liiketalouden koulutusohjelma

Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, Oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Mika Kukkonen

Opinnäytetyön nimi: Valvottu koevapaus – Tarkoitus, sisältö, tavoitteet ja vaikutukset käytännössä

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi:

Kevät 2014

Sivumäärä 65+4

Laki valvotusta koevapaudesta (23.8.2013/629) tuli voimaan 1.1.2014, joten ajankohtaisuutensa vuoksi se soveltui hyvin opinnäytetyön aiheeksi juridisesta näkökulmasta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli perehtyä kattavasti valvottuun koevapauteen sen lakiuudistukseen ja syihin, miksi laki valvotusta koevapaudesta säädettiin. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat 1) mikä on valvotun koevapauden tarkoitus? 2) mikä on valvottu koevapaus? 3) mitkä ovat uuden lainsäädännön tavoitteet sekä vaikutukset käytännössä?

Opinnäytetyön viitekehys on muodostettu oikeuslähdeopin mukaisesti, eli ensisijainen lähde on ollut laki, jonka jälkeen olen käyttänyt lainvalmisteluasiakirjoja ja oikeuskirjallisuutta apuna lain tulkinnassa ja säädöstekstin täydennyksenä. Tärkein laki opinnäytetyöni kannalta on ollut laki valvotusta koevapaudesta. Muuna merkittävänä lähteenä opinnäytetyön kannalta tulee pitää Leena Mäkipään Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus nimistä tutkimusta Oikeuspoliittiselle tutkimuslaitokselle. Tämän lisäksi tutkimusmenetelmänä on käytetty laadulliseen tutkimusmenetelmään perustuen virkamiesten haastatteluja, jotta opinnäytetyö saisi asiantuntevaa käytännön näkökulmaa, ja opinnäytetyön raportti on koottu niin kutsutun vetoketjumallin mukaisesti. Haastateltaviksi valikoituivat oikeusministeriön hallitusneuvos ja viisi virkamiestä Rikosseuraamuslaitoksesta, jotka työskentelevät Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella. Heistä kaksi oli vankilan johtajia, kaksi rikosseuraamusiesimiestä ja yksi tukipartion ohjaaja.

Valvottu koevapaus on luotu uudeksi vankeusrangaistuksen osaksi, jonka tarkoituksena on vapauttaa vanki suunnitelmallisesti ja asteittain takaisin yhteiskuntaan. Valvotun koevapauden kesto on enintään kuusi kuukautta, jonka jälkeen vanki vapautuu ehdonalaiseen vapauteen. Valvottua koevapautta valvotaan seurantapannan ja seurantapuhelimen avulla. Lisäksi koevapauteen sijoitettu vanki on velvollinen olemaan valvontasoitoilla yhteydessä vankilaan ja tukipartio suorittaa valvontakäyntejä, joihin voi kuulua myös päihitteettömyydenvalvontaa.

Valvotusta koevapaudesta annetun lain tavoitteena on ollut koota säädös, jossa valvotusta koevapaudesta, sen tavoitteet sekä edellytykset ja muista vaiheista säädetään kattavasti ja aiemmat asetuksen tasoiset säännökset nostetaan laintasoisiksi. Lakiuudistuksen suurimmat vaikutukset valvottuun koevapauteen olivat valvontapannan käyttöönotto, lääkehoito seksuaalirikollisille, selkeät ja kattavat säännökset valvotusta koevapaudesta ja päätöksen teon siirtyminen arviointikeskuksilta vankiloihin, pitkäaikaisvankeja lukuun ottamatta.

Jatkotutkimuksena olisi mahdollista tutkia lain vakiinnuttua sen vaikutuksia tai valvotun koevapauden vaikuttavuutta koevapaudesta vapautuneisiin vankeihin.

Asiasanat: valvottu koevapaus, vankeus, rikosseuraamusjärjestelmä

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Economics, Option of Law and Administration

Author: Mika Kukkonen

Title of thesis: Supervised probationary freedom – Object, contents, targets and effects in practise

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2014

Number of pages
65+4

Act of supervised probationary freedom (23.8.2013/629) came in to effect 1.1.2014. Because of law's current situation it was an interesting topic for a thesis. The purpose of this thesis was investigate this new law and reasons why it was been prescribed. Thesis's research questions were 1) what is the purpose of supervised probationary freedom? 2) what is supervised probationary freedom? 3) what are the law's objectives and influences to in practice?

Theoretical background of thesis is in agreement with doctrine of the sources of law. Law drafting documents and legal literature to interpretation of the law and amendment text of the law were also used. In this thesis the most important law was the act of supervised probationary freedom and an other significant repository was Leena Mäkipää's research Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus written for National Research Institute of Legal Policy. An other research method I was used is qualitative research and report of thesis have collected so called zipper model. Six officers were interviewed to adopt professional perspective. Ministerial Counsellor from Ministry of Justice and five other officers in Criminal Sanction Region of Eastern and Northern Finland were interviewed of Criminal Sanctions Agency. Interviewees consisted of two wardens, two Senior Criminal Sanctions Official and one officer is Instructor of supervision patrol.

Supervised probationary freedom was develop as a new part of imprisonment of which purpose is to set inmate free back to society according to certain plan be degrees. The supervised probationary freedom is six months at the most. After that inmate is freed to parole. Supervised probationary freedom supervision with the help of ankle tag and tracing phone. In addition supervised probationary freedom inmate is obligated to be in connection with prison by supervision call. Supervision patrol also perform supervision visits which could include supervision of inebriation.

The objectives purpose of the act of supervised probationary freedom was to compile a detailed and comprehensive a statute in which supervised probationary freedom. The most relevants effects included introduction of ankle tag, medication for sex offenders, explicit and comprehensive provisions and decision making transition from Assessment Centres to prisons, with the exception of long-term inmates.

After the act has become established it could be possible to further study the effects or impressiveness of supervised probationary freedom to inmates.

Keywords: supervised probationary freedom, imprisonment, criminal sanctions system

SISÄLLYS

LYHENTEET.....	6
1 JOHDANTO.....	7
2 VALVOTTU KOEVAPAUS.....	10
2.1 Valvottu koevapaus suhteessa tuomioistuimen määräämiin seuraamuksiin	10
2.2 Valvotun koevapauden tarkoitus ja käyttöönotto	12
2.3 Lakiuudistuksen taustat.....	17
2.3.1 Lakiuudistuksen tarpeen arviointi.....	17
2.3.2 Lakiuudistuksen tavoitteet	21
2.4 Koevapautta valvova viranomainen.....	24
3 VALVOTUN KOEVAPAUDEN TÄYTÄNTÖÖNPANO.....	27
3.1 Koevapauden edellytykset ja koevapauden valmistelu.....	27
3.2 Koevapauden täytäntöönpano.....	33
4 VALVONTA.....	36
4.1 Tekninen valvonta	36
4.2 Fyysinen valvonta.....	38
4.3 Päihteettömyyden valvonta.....	39
4.4 Lääkehoidon valvonta.....	40
4.5 Turvatarkastus ja voimakeinojen käyttö.....	41
5 KOEVAPAUDEN PÄÄTTYMINEN	43
5.1 Koevapauden peruuttaminen.....	43
5.2 Vapautuminen ehdonalaiseen vapauteen.....	47
6 LAKIUUDISTUKSEN VAIKUTUKSET.....	49
6.1 Odotetut lakiuudistuksen vaikutukset.....	49
6.2 Lakiuudistuksen vaikutukset ja kokemukset käytännössä	50
6.2.1 Vaikutukset virkamiesten työmäärään	51
6.2.2 Rikkomukset.....	52
6.2.3 Lakiuudistuksen onnistuminen.....	53
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	55
8 POHDINTA	59
LÄHTEET.....	62
LIITTEET	66

LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
KoevA	Valtioneuvoston asetus valvotusta koevapaudesta 19.12.2013/1076
KoevL	Laki valvotusta koevapaudesta 23.8.2013/629
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
Ransu	Rangaistusajan suunnitelma
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
ValvRangL	Laki valvontarangaistuksesta 8.4.2011/330
VankA	Valtioneuvoston asetus vankeudesta 21.6.2006/509
VankL	Vankeuslaki 23.9.2005/767
vp	valtiopäivät

1 JOHDANTO

Vankeusrangaistuksen kokonaisuudistuksen myötä tuli lokakuussa 2006 mahdolliseksi uutena keinona edistää asteittaista vapautumista ja valmentaa vankia kohti vapautta. Valvottu koevapaus on vankeusrangaistuksen osa, joka suoritetaan valvotusti osana yhteiskuntaa, yleensä omassa asunnossa. Valvotusta koevapaudesta säädettiin hyvin suppeasti rikoslain 2 c luvun 8 §:ssä, pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa ja erityisesti vankeusasetuksen 10 luvussa. Laki valvotusta koevapaudesta (23.8.2013/629) tuli voimaan 1.1.2014 ja siinä on ensimmäistä kertaa säädetty valvotusta koevapaudesta kokonaisuutena ja yksityiskohtaisesti. Lain lisäksi on myös säädetty valtioneuvoston asetus valvotusta koevapaudesta (19.12.2013/1076).

Opinnäytetyön tarkoituksena on perehtyä kattavasti valvottuun koevapauteen sekä sen normeihin että lakiuudistukseen ja sen syihin. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat 1) mikä on koevapauden tarkoitus? 2) mikä on valvottu koevapaus? 3) mitkä ovat uuden lainsäädännön tavoitteet sekä vaikutukset käytännössä?

Valvotun koevapauden taustalla ovat nähtävissä uudet kriminaalipoliittiset linjaukset (Mäkipää 2010, 194) ja tavoite siirtää rangaistusten täytäntöönpanon painopistettä vankeusrangaistuksista yhdyskuntaseuraamuksiin ja suljetuista laitoksista avolaitoksiin (Oikeusministeriö 2014, hakupäivä 23.2.2014). Valvotulla koevapaudella on haettu suunnitelmallisempaa vapautumista ehdonlaiseen vapauteen ja säästöjä vankeinhoidon kustannuksiin, joten koevapaus on nähty myös erinomaisena mahdollisuutena hallita vankilukua (HE 140/2012 vp, 8; Mäkipää 2010, 194).

Opinnäytetyön tutkimusmenetelminä käytän lainoppia ja laadullista tutkimusmenetelmää. Oikeuslähdeopin mukaisesti tärkeimpinä oikeuslähteinä olen käyttänyt ensisijaisesti eri säädöksiä, jonka jälkeen avuksi tulkinnassa ja säädöstekstin täydennykseksi muina lähteinä olen käyttänyt lainvalmisteluaineistoa ja oikeuskirjallisuutta (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 32–33). Tutkimuksen aineistona ovat lainsäädäntö, lainvalmisteluasiakirjat, oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen julkaisut ja oikeuskirjallisuus. Laadullinen tutkimusmenetelmä valikoitui opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi, koska opinnäytetyössä tutkitaan koevapauden tilaa ja syy-seuraus -suhteita (Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E & Saari, S. 1996, 12–13). Opinnäytetyössä on käytetty niin sanottua vetoketjumallia, eli teoriaa ja haastattelujen tuloksia esitetään rinnakkain. Haastattelukysymykset ovat opinnäytetyön liitteenä.

Opinnäytetyöhön on haastateltu yhteensä kuutta virkamiestä. Yksi heistä oli oikeusministeriön hallitusneuvos Ulla Mohell, joka on koulutukseltaan oikeustieteen lisensiaatti. Hän on vastannut muun muassa valvotun koevapauden lainsäädännön valmistelusta. Hänen haastattelunsa tarkoituksena oli vahvistaa opinnäytetyöni lain ja lainvalmisteluasiakirjojen tutkimusta ja perehtyä myös, miksi jotain jätettiin säättämättä laissa. Loput haastatellut virkamiehet ovat Rikosseuraamuslaitoksen palveluksessa ja heidät esitän opinnäytetyössäni ilman tunnistamismahdollisuutta, koska eräs virkamies näin toivoi.

Käytännön näkökulmaa opinnäytetyöhön tuovat erityisesti haastatellut Rikosseuraamuslaitoksen Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen eri yksiköissä työskentelevät virkamiehet. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehistä haastattelin kahta vankilan johtajaa sekä kahta rikosseuraamusesimiestä ja yhtä tukipartion ohjaajaa. Haastatellut Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet työskentelevät kaikki Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella sijaitsevilla yksiköissä ja heillä kaikilla on vuosien tai jopa vuosikymmenten kokemus rikosseuraamusalasta. Vankilan johtajista ja rikosseuraamusesimiehistä toinen työskentelee suljetussa laitoksessa ja toinen avolaitoksessa, mutta vankilan johtajista molemmilla on työkokemusta avolaitoksesta. Näin haastattelujen piiriin on saatu myös alueellista kattavuutta, sillä haastattelut kohdistuivat yhteen suljettuun vankilaan ja kahteen avovankilaan. Opinnäytetyön aiheen johdosta tämä vaikutti hyvältä ratkaisulta, koska selkeä enemmistö valvottuun koevapauteen sijoitetuista vangeista tulee avolaitoksesta.

Opinnäytetyön 2. luvussa kerrotaan valvotun koevapauden paikasta ja suhteesta muuhun seuraamusjärjestelmäämme, jonka lisäksi tässä luvussa tapahtuu varsinainen koevapauden esittely sekä se, miksi se on säädetty ja miksi lakiuudistus on ollut tarpeellinen ja, mitkä sen tavoitteet ovat olleet. Luvussa 3 esitellään valvotun koevapauden täytäntöönpano ja vaiheet sekä koevapauden sisältö.

Luvussa 4 kerrotaan koevapauden erilaisista valvontatavoista ja -ratkaisuista sekä muun muassa päihteettömyyden valvonnasta. Turvatarkastus ja voimakeinojen käyttö on sisällytetty tähän lukuun, sillä ne ovat oleellisesti osa valvontaa ja turvaavat virkamiesten työskentelyä. Luku 5 pitää sisällään miten valvottu koevapaus voi päättyä eli toisin sanoen kerron koevapauden peruuttamisesta ja vangin vapautumisesta ehdonlaiseen vapauteen. Luvussa 6 puolestaan avataan jo aiemmin käsitellyn lakiuudistuksen ennakoitua vaikutuksia ja käytännön vaikutuksia

sekä virkamiesten kokemuksia uudistuksen vaikutuksista käytäntöön. Samoin tässä luvussa käsitellään myös päihitteettömyysveloitetta suhteessa rikkomuksen törkeyteen.

Luvussa 7 käydään läpi raportin perusteella aiheesta tehtävät johtopäätökset, jossa vastataan myös opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin ja tuodaan esiin muita havaintoja, jotka ovat ilmenneet opinnäytetyön kirjoittamisprosessin aikana. Opinnäytetyön luku 8 sisältää pohdinnan. Tässä luvussa arvioidaan opinnäytetyön aiheet ja sen suorittamista. Samalla on tarkoitus tuoda esiin jatkotutkimusaiheita.

2 VALVOTTU KOEVAPPAUS

Valvotusta koevapaudesta säädetään laissa valvotusta koevapaudesta (629/2013). Valvottu koevapaus otettiin Suomessa käyttöön 1.10.2006 osana vankeusrangaistuksen kokonaisuudistusta. Aiemmin koevapauden edellytyksistä säädettiin rikoslain (39/1889) 2c luvun 8 §:ssä ja eräitä menettelyä koskevia säännöksiä sisältyy edelleen pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annettuun lakiin (781/2005), vankeuslakiin (767/2005) ja valtioneuvoston antamaan asetukseen vankeudesta (509/2006). (HE 140/2012 vp, 4.)

2.1 Valvottu koevapaus suhteessa tuomioistuimen määräämiin seuraamuksiin

Suomen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän pohja rakentuu rikoslain 6:1 §:n pohjalle, jossa säädetään käytössä olevista rangaistuslajeista. Yleisiä rangaistuslajeja ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus. Näiden ohella on muun muassa säädetty erityisiä rangaistuksia, kuten nuorisorangaistus, johon voidaan tuomita henkilö, joka on syyllistynyt rikokseen alle 18-vuotiaana, virkamiehelle tuomittava varoitus ja viraltapano, ja sotilaiden kurinpitörangaistukset. (RL 6:1 §; Frände 2005, 2.)

Rikesakko on sakkoa lievempi varallisuusrangaistus. Se on euromäärältään kiinteä eikä maksamatonta rikesakkoa voi muuntaa vankeudeksi. Rikesakko säädetään lailla eräiden rikkomusten ainoaksi rangaistukseksi. (RL 2a:8 §.) Sakko puolestaan tuomitaan päiväsakkoina, joiden lukumäärä voi olla vähintään yksi tai enintään 120. Päiväsakon yksikköhinta määräytyy henkilön tulojen perusteella. Sakon kokonaisrahämäärä saadaan päiväsakkojen määrä kerrottuna päiväsakon rahamäärällä. Jos sakkoa ei saada perityksi, niin tuomioistuimen tuomitsema sakko voidaan muuntaa vankeudeksi siten, että kolme maksamatonta päiväsakkoa vastaavaa yhtä päivää vankeutta. Kuitenkaan, rangaistusmääräysmenettelyssä annettua sakkorangaistusta ei muunneta vankeudeksi. Muuntorangaistuksen pituus on kuitenkin vähintään 4 päivää ja enintään 60 päivää. (RL 2a:1–6 §.)

Vankeusrangaistukset ovat joko ehdollisia tai ehdottomia. Määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan tuomita ehdollisena, jos rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä

tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus ei edellytä tuomitsemista ehdottomaan vankeuteen. Mikäli ehdollista vankeutta on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena, niin on mahdollista tuomita myös ehdollisen vankeuden ohessa sakkoa tai ehdollisen vankeuden ollessa vuotta pitempi, vähintään 20 tuntia ja enintään 90 tuntia yhdyskuntapalvelua. Ehdollisen vankeuden tehosteeksi voidaan myös tuomita valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos rikos on tehty alle 21-vuotiaana ja valvontaa on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. (RL 6:9–10 §.)

Tuomittaessa ehdollinen vankeusrangaistus, niin vankeusrangaistusta ei laiteta täytäntöön, vaan asetetaan koeaika, joka on vähintään vuosi ja enintään kolme vuotta. Koeaika alkaa tuomion julistamisesta tai antamisesta. (RL 2b:3 §.) Ehdollisen vankeusrangaistuksen tuomioistuin voi tuomita pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu on tehnyt koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet tulisi tuomita ehdottomaan vankeuteen ja josta on nostettu syyte vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Tuomioistuin voi määrätä ehdollisen vankeuden pantavaksi täytäntöön kokonaan tai osaksi, jolloin rangaistus jää muulta osin ehdolliseksi entisiin koeajoin. (RL 2b:5 §.)

Nuorisorangaistus voidaan tuomita alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta, jos sakko on riittämätön rangaistus eikä ole olemassa painavia syitä tuomita vankeusrangaistusta ehdottomana tai tuomitsemista nuorisorangaistukseen voidaan pitää perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiksi. (RL 6:10a §.) Nuorisorangaistus on kestoaltaan vähintään neljä kuukautta ja enintään yksi vuosi (Laki nuorisorangaistuksesta 2 §).

Rikoksenteijä voidaan tuomita yhdyskuntapalveluun, jos tämä on antanut siihen suostumuksensa ja hänen voidaan olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Rangaistus voidaan tuomita yhdyskuntapalveluksi, jos tuomio on enintään kahdeksan kuukautta ehdotonta vankeutta ja ellei aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden johdosta ole estettä yhdyskuntapalvelun tuomitsemiseksi. (RL 6:11 §.)

Rikoksenteijä, joka tuomitaan enintään kuuden kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, voidaan tuomita sen sijaista yhtä pitkään valvontarangaistukseen. Valvontarangaistus tulee kyseeseen, jos rikoksenteijää ei voida tuomita yhdyskuntapalveluun, tuomitsemiselle ei ole aiemmista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista tai kyseessä olevan rikoksen laadusta aiheutuvaa estettä ja valvontarangaistuksen tuomitsemista voidaan pitää

perusteltuna rikoksenteijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi. Valvontarangaistuksen edellytyksenä on, että rikoksenteijä on antanut suostumuksensa valvontarangaistuksen tuomitsemiseen ja hänen kanssaan samassa asunnossa asuvat täysi-ikäiset ovat omasta vakaasta tahdostaan suostuneet valvontarangaistuksen täytäntöönpanoon samassa asunnossa. (RL 6:11a §.)

Vankeusrangaistus tarkoittaa vapauden menetystä ja rajoittamista, ja se voidaan tuomita määräajaksi tai elinkaudeksi. Määräaikainen vankeusrangaistus tuomitaan vähintään neljäksitoista päiväksi tai enintään kahdeksitoista vuodeksi tai yhteistä vankeusrangaistusta enintään viideksitoista vuodeksi. Ehdonalaisella vapauttamisella tarkoitetaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksestaan vapaudessa. Vanki voidaan sijoittaa koevapautteen enintään kuusi kuukautta ennen tämän ehdonalaista vapauttamista tai koko rangaistuksen suorittamisesta vapautumista. (RL 2c:1–2 §, 5 §, 8 §.)

2.2 Valvotun koevapauden tarkoitus ja käyttöönotto

Valvotun koevapauden säätämisen tarkoituksena on ollut pyrkimys edistää vankien sijoittumista yhteiskuntaan vankeusajan loppuvaiheessa. Valvottu koevapaus on tarkoitettu uudeksi vaiheeksi asteittaisessa vapauttamisjärjestelmässä. Ennen valvottua koevapautta vangin sijoittumista yhteiskuntaan pyrittiin edistämään esimerkiksi vankilan ulkopuolisella laitossijoituksella, siviilityöllä tai opiskelulla vankilan ulkopuolella. (HE 262/2004 vp, 33; Blomster, Linderborg, Muiluvoori, Salo & Tyni 2013, 6.)

Valvotun koevapauden tarkoitus on suunnitelmallisesti ja asteittaisella vapauttamisella edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan laitossajan loppuvaiheessa (KoevL 1:2 §). Vapautumisvaihe on vankeusprosessin haasteellisin vaihe, joten on järkevää asettaa tavoitteeksi vapautumisvaiheen aiempaa parempi hallinta erilaisten tuki- ja kontrollimuotojen kautta (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu). Valvotun koevapauden kuuden kuukauden enimmäiskesto vastaa kansainvälistä käytäntöä elektronisessa valvonnassa ja muissa koevapauden kaltaisissa järjestelmissä (Mohell & Pajuoja 2006, 290). Valvottu koevapaus on osa vankeusaikaa (HE 140/2012, 4) ja myös sen edellytykset vastaavat pääsääntöisesti hyvin muiden vankilasta myönnettävien lupien edellytyksiä. Tällaisia lupia ovat esimerkiksi siviilityölupa tai opintolupa (HE 262/2004 vp, 44).

Vuonna 2006 toteutetun vankeusrangaistuksen kokonaisuudistuksen myötä uudistetun vankeuslain tavoitteena oli ollut lisätä vankeusrangaistuksen suunnitelmallisuutta, ennustettavuutta ja yksilöllistä toteutumista. Valvotun koevapauden arvioitiin toteuttavan hyvin portaittaisen vapautumisen ajatusta ja soveltuvan hyvin yksilöllisyyden tavoitteen toteuttamiseen. Tämä johtuu siitä, että koevapauden sisällöt ovat olleet erilaisia, ja koevapauteen sijoitettujen vankien yksilölliset toteutustavat ja tarpeet ovat olleet koevapauden lähtökohtana. (Mäkipää 2010, 209.)

Valvotun koevapauden säätämisen taustalla ovat vaikuttaneet kriminaalipoliittiset linjaukset ja kansainvälisen oikeuden kehitys (Mäkipää 2010, 194). Oikeusministeriön tavoitteena on siirtää rangaistusten täytäntöönpanossa painopistettä vankiloista yhdyskuntaseuraamuksiin ja vankiloissa suljetuista laitoksista avolaitoksiin (Oikeusministeriö 2014, hakupäivä 23.2.2014). Koevapauden käyttöönotto kertoo vankeinhoidon painopisteen muuttumisesta enemmän avoseuraamusten suuntaan. Vankeusrangaistuksen suorittamisesta on ollut tavoitteena tehdä entistä ennustettavampi ja suunnitelmallisempi prosessi. Tämän prosessin kuluessa vangilla on mahdollista lisätä olosuhteidensa avoimuutta asteittain. Koevapaus on mahdollisesti vangille myös kannustin vankeusrangaistuksen edetessä. (Mäkipää 2010, 194, 218.)

Pitkään vankilassa tuomiotaan suorittaneiden vankien sijoittuminen yhteiskuntaan on poikkeuksellisen vaikeaa, sillä vankeus heikentää niin vangin valmiuksia toimia laitoksen ulkopuolella kuin vangin sosiaalisia siteitä ja tukiverkostoja. Valvotun koevapauden tarkoituksena on myös edistää pitkäaikaisvankien sijoittumista yhteiskuntaan. (HE 140/2004, 48, 50.)

Vankilassa pyritään kuntouttamaan vankia ja koevapauden keskeinen tavoite on tukea tätä kuntoutusta vapauttamalla vanki hallitusti ja tuetusti. Kuntouttavan prosessin jatkuminen myös vankilan jälkeen on tärkeää. Vanki ei kuntoudu vain päästämällä portista ulos muovikassin kanssa, vaan kunnossa on oltava myös perustoimeentulo ja tukiverkosto. (Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu.)

Valvottu koevapaus on tarkoitettu myös korvaamaan samankaltainen aikaistamisjärjestelmä, joka oli käytössä ennen vankeinhoidon kokonaisuudistusta ja valvottu koevapaus noudattaakin aikaistamisjärjestelmän mukaisia periaatteita. Aikaistamisperusteista oli määrätty oikeusministeriön vankeinhoito-osaston antamassa määräyksessä (9/011/95). Aikaistamisperusteet liittyivät osittain rangaistusten yhteenlaskuun ja yhteisestä rangaistuksesta vapauttamiseen, mutta aikaistamisen

perusteena saattoivat olla myös vangin terveyteen tai perheeseen liittyvät syyt tai sosiaaliset syyt. Edellä mainittujen lisäksi aikaistamisperusteita olivat mahdollisesti myös koulutus tai muut yhteiskuntaan sijoittumista edistävät jatkotoimenpiteet. Vangin ehdonalaista vapauttamista ei ollut kuitenkaan mahdollista aikaistaa laissa säädetyistä ehdottomista määräsista, joita olivat 1/2 määräosa, nuorisovangeilla 1/3 määräosa ja vankeusrangaistuksen minimi 14 päivää. Vangin ehdonalaisen vapauden aikaistamisesta päätti vankilan johtaja tai jos aikaistaminen oli 2 kuukautta pidempi, niin Rikosseuraamusvirasto (Rikosseuraamusvirasto on 1.1.2010 alkaen Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö). Aikaistamisjärjestelmän vaikutus vankilukuun on arvioitu olleen noin 20 vankia vuodessa, mutta voimassaolon viimeisinä vuosina aikaistamisjärjestelmän käyttö oli vähentynyt entisestään. (HE 242/2004 vp, 9–10, 33, 44; Mohell & Pajuoja 2006, 286–287.)

Aikaistamisjärjestelmän ongelmana oli sen rajallinen sovellettavuus, sillä ehdottomista vähimmäisajoista johtuen aikaistamisjärjestelmä oli ainoastaan rikoksenuusijoiden käytettävissä. Toinen aikaistamisjärjestelmän ongelma oli, ettei sitä voinut perua, vaikka aikaistamisen perusteena olleet syyt olisivat muuttuneet oleellisesti. Aikaistamisjärjestelmässä ei käytetty myöskään teknistä valvontaa. (HE 242/2004 vp, 33; Mohell & Pajuoja 2006, 287.)

Koevapauden käyttöönoton laitekustannusten arvioitiin olevan 50 000 euroa, mutta vankeinhoiton lisäkustannuksiin ei odotettu lisäystä, sillä koevapauden sijoitetut vangit vähentäisivät laitosten muuttuvia kustannuksia. Laitekustannusten arvio perustui oletukseen, että vuodessa valvottuun koevapauden sijoitettaisiin 10 % vapautuvista vangeista, eli noin 500 vankia, ja koevapauden keskimääräinen kesto olisi yhden kuukauden. (HE 262/2004 vp, 36.)

Koevapausjärjestelmällä on pyritty myös hakemaan tehokkuutta vankeusprosessiin, sillä koevapaudessa oleva ei vie vankilan makuupaikkaa eikä syö vankilan ruokaa. Vankilasta riippuen vangin kustannukset ovat 100–200 euroa päivässä. (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu.) Vankilaa halvempien seuraamusten käyttöä halutaan lisätä kehittämällä sellaisia seuraamusmuotoja, jotka ovat vankilaa halvempia ja ehkäisevät tehokkaammin rikoksen uusimista. Koevapaus on nähty osaltaan yhtenä keinona säästää vankeinhoiton kustannuksista, sillä valvottuun koevapauden sijoitetuilta vangeilta vapautuu vankipaikkoja. Koevapauden sijoitettujen vankien voimakkaan lukumäärän kasvun voidaan arvioida osaltaan johtuvan tästä. (Mäkipää 2010, 194.)

Vastaavan kaltaisia järjestelmiä on käytössä useissa valtioissa, mutta suomalainen järjestelmä muistuttaa eniten Ruotsissa käytössä olevaa järjestelmää. Suomalaisen järjestelmän merkittävin ero monien muiden valtioiden järjestelmiin on koevapauden sisällön mielekkyys koevapauteen sijoitetulle vangille. Suomessa ei nimittäin ole koevapauteen sijoittamiselle asetettu taustasta riippuvia ehtoja, kuten vankeusrangaistuksen pituus tai rikoksen tyyppi. Käytännössä koevapauden ulkopuolelle jäävät lähtökohtaisesti ainoastaan ne vangit, joiden vankeusrangaistus on niin lyhyt, ettei koevapautta ehditä arvioida taikka valmistella. (Mäkipää 2010, 194.)

Vangeille laaditaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma (ransu) rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Ransu sisältää suunnitelman vangin laitossijoituksesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta ja poistumisluvan myöntämisestä. Ennen vangin vapauttamista ransua täydennetään vapauttamissuunnitelmalla ja valvontasuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmalla arvioidaan tarvittaessa sekä vangin edellytykset selviytyä vapaudessa ja hänen palvelujen tarpeensa. Valvontasuunnitelmaan sovelletaan, mitä säädetään ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetussa laissa (782/2005). Ransu ottaa huomioon vangin rangaistusajan pituuden, aikaisemmat vankeusrangaistukset, vangin työ- ja toimintakyvyn ja vangin henkilöstä, rikollisuudesta ja olosuhteista saadut tiedot. (VankL 4:6 §.)

Ransun laatii vangin rikosseuraamusalueen arviointikeskus ja sitä tarkennetaan vangin sijoitusvankilassa. Ransua suunnitellaan yhteistyössä vangin kanssa ja sitä laadittaessa ollaan tarpeellisessa määrin yhteydessä vangin koti- tai asuinkunnan viranomaisten tai muiden viranomaisten, taikka yhteisöjen tai henkilöiden kanssa. Suunnitelman laatimisen jälkeen suunnitelman toteuttamista seurataan vangin sijoituslaitoksessa ja se on otettava uudelleen käsiteltäväksi säännöllisen väliajoin ja myös, jos sitä ei noudateta. (VankL 4:7 §.) Ransusta ja vangin sijoittamisesta laitokseen päättä arviointikeskuksen johtaja (VankL 4:11 §).

On todennäköistä, että valvottuun koevapauteen sijoitetut vangit poikkeavat toisistaan huomattavasti. Koevapauteen on pääsääntöisesti sijoitettu vankeja, jotka ovat vankeusrangaistuksensa aikana noudattaneet ransua ja osoittaneet pyrkimyksensä rikoksettomaan elämäntapaan. Toisaalta valvottua koevapautta on pidetty alusta alkaen muun muassa pitkäaikaisvangeille soveltuvana kontrolloituna mahdollisuutena harjoitella vapaudessa elämistä. (Mohell & Pajujoja 2006, 295.)

Mäkipään tutkimuksen mukaan valvottuun koevapauteen on sijoitettu suhteessa muihin vankeusrangaistusta suorittaviin vankeihin enemmän ensikertalaisia. Ensikertalaisia valvottuun koevapauteen sijoitetuista vangeista oli kaikkiaan yli puolet. Vastaavasti moninkertaisia rikoksen uusijoita oli koevapauteen sijoitettu vähemmän. Valvottuun koevapauteen sijoitetuista vangeista jopa 88 % on päässyt koevapauteen avovankilasta, joka kertoo vapautumisprosessin portaittaisuudesta. Mäkipään mukaan tämä kertonee suljettujen vankiloiden ominaispiirteistä ja niihin sijoitettujen vankien taustoista. Myös naiset olivat yliedustettuna valvotussa koevapaudessa. (2010, 200–201, 213.)

Vuonna 2012 seuranta-aikana, joka oli kolme vuotta, oli 26,6 % koevapauden kautta vapautuneista vangeista syylistynyt rikokseen, joista on tuomittu vankilaan, yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistus. Vastaavat luvut olivat vuonna 2011, 22,4 % ja vuonna 2010, 24,0 %. Vastaavasti suoraan vankilasta vapautumisen jälkeen vankilaan tuomittujen osuus oli samalla seuranta-ajalla vuonna 2012, 41,7 % sekä vuonna 2011, 43,8 % että vuonna 2010, 44,5 %. (Oikeusministeriö 2013, 4.) On otettava huomioon, että koevapauteen sijoitettujen joukko on ollut aiemmin vielä varsin valikoitunut suhteessa yleisiin uusimisriskiin vaikuttaviin tekijöihin, joten uusijoiden osuuden kasvu oli odotettu. Valvottuun koevapauteen sijoitettujen vapautuneiden vankien uusimisriski on samalla tasolla, kuin yhdyskuntapalvelun suorittaneiden. Suunnittelukauden 2014–2017 aikana siirytään viiden vuoden seuranta-aikaan uusimista tarkasteltaessa. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 14; Rikosseuraamuslaitos 2013b, 2–3.)

Avolaitoksessa periaate ja tavoite tulisi olla, että kaikki vangit pyritään vapauttamaan valvotun koevapauden kautta. Tällöin jokaisen mahdollisuudet valvottuun koevapauteen tarkastetaan ja kaikki saavat siihen yhtäläiset mahdollisuudet. Koska osa vangeista on aktiivisia ja he pystyvät hoitamaan asiansa, niin myös viranomaisen on oltava aktiivinen, jotta myös nämä ”kylän hiljaiset” saavat mahdollisuuden ja heitä motivoidaan. Lisäksi on vankeja, jotka eivät halua valvottuun koevapauteen. (Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu.)

Vuonna 2012 valvottuun koevapauteen sijoitettiin 544 vankia. Keskimäärin päivässä valvotussa koevapaudessa oli puolestaan 150 vankia ja vuonna 2011 vankeja oli 113. Vuodelle 2014 asetettujen tavoitteiden mukaan vuonna 2014 keskimäärin päivässä olisi ainakin 180 vankia valvotussa koevapaudessa. Valvotun koevapauden keskimääräinen pituus vuonna 2012 oli 101 päivää. Keskimääräinen pituus päivinä on ollut vuonna 2011, 100 päivää, vuonna 2010, 97 päivää, vuonna 2009, 88 päivää, vuonna 2008 90 päivää ja vuonna 2007 80 päivää. (Oikeusministeriö 2013,

6; Blomster ym. 2013, 37.) Rikosseuraamuslaitoksen tarkoituksena on lisätä valvottuun koevapauteen sijoitettavien vankien määrää niin, että vankeja olisi sijoitettu koevapauteen vuosina 2015–2017 päivittäin 200 vankia (Rikosseuraamuslaitos 2012, 2, 13).

2.3 Lakiuudistuksen taustat

Tässä luvussa perehdytään yleisesti niin sanotun ”vanhan lainsäädännön” aikaan ja tuodaan ilmi sen ajan ongelmatilanteita, jotka ovat johtaneet tarpeeseen säätää nykymuotoinen laki valvotusta koevapaudesta. Lisäksi kerrotaan valvotun koevapauden käyttööntöövaiheen aikana havaituista, jopa valtakunnallisista tulkinta- ja menettelyeroista.

2.3.1 Lakiuudistuksen tarpeen arviointi

Vuonna 2006 toteutetun vankeusrangaistuksen kokonaisuudistuksen myötä uudistetun vankeuslain tavoitteena oli ollut lisätä vankeusrangaistuksen suunnitelmallisuutta, ennustettavuutta ja yksilöllistä toteutumista. Valvotun koevapauden arvioitiin toteuttavan hyvin portaittaisen vapautumisen ajatusta ja soveltuvan hyvin yksilöllisyyden tavoitteen toteuttamiseen. Tämä johtuu siitä, että koevapauden sisällöt olivat erilaisia, ja koevapauteen sijoitettujen vankien yksilölliset toteutustavat ja tarpeet olivat olleet koevapauden lähtökohtana. (Mäkipää 2010, 209.)

Valvotusta koevapaudesta saadut kokemukset olivat vastanneet käyttööntöövaiheen tavoitteita, mutta koevapauden sääntely oli erittäin suppeaa (HE140/2012 vp, 4). Käyttööntöövaiheen tavoitteeksi asetettiin suunnitelmallisen ja asteittaisen vapauttamisprosessin tehostamisen, koevapauden käytön kasvun ja käytäntöjen yhdenmukaistamisen (Mohell 13.5.2014, sähköpostihaastattelu). Tärkeimmät laintasoiset säännökset olivat rikoslain 2c luvun 8 §:ssä, jossa säädettiin koevapauden määräytymisestä ja edellytyksistä. Muutoin säännökset olivat asetuksen tasoisia. (HE 140/2012 vp, 4.) Rikoslain säännöksestä ei kuitenkaan ilmennyt, mitä koevapaudella todella tarkoitettiin ja, mikä olisi koevapauden pääasiallinen sisältö (PeVL 21/2005 vp, 5). Perustuslakivaliokunnan mielestä tämä ei täyttänyt rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen sisältämää täsmällisyysvaatimusta (PeVL 21/2005 vp, 5), mutta lakivaliokunta ei perustuslakivaliokunnan kannasta huolimatta ehdottanut säännöksiä koevapauden sisällöstä (LaVM 9/2005 vp, 5).

Valvotun koevapauden käytön lisääntyessä koevapauden säännösten täsmentämiseen on ollut perustellut syyt, jonka lisäksi koevapauden valmistelua sekä sisältöä määrittävät säännökset katsottiin tarpeelliseksi nostaa lain tasolle. Samalla koevapauden yleistymisen yhteydessä oli tullut tarve ottaa käyttöön uusia teknisen valvonnan tapoja, joka myös edellytti täsmällisempää lainsäädäntöä. (HE 140/2012 vp, 4.) Aiemmin Rikosseuraamusviraston (nykyään Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö) menettelyohjeella (6/011/2008) on pyritty yhdenmukaistamaan eri aluevankilojen menettelyä vankien sijoittamisessa valvottuun koevapauteen (HE 140/2012 vp, 6). Koska vankeuslaki ei ollut antanut Rikosseuraamusvirastolle valtuutusta antaa määräystä valvotusta koevapaudesta, menettelyohje ei kuitenkaan ollut oikeudellisesti sitova. Siksi se olikin tarkoitettu käytäntöjen yhdenmukaistajaksi eri rikosseuraamusalueiden ja vankilojen välillä. (Rikosseuraamusvirasto 2009, hakupäivä 15.3.2014; Mäkipää 2010, 224.)

Menettelyohjeesta huolimatta valtakunnallisesti käytäntö valvotun koevapauden toimeenpanossa on ollut hyvin kirjavaa. Lisäksi menettelyohje on sisältänyt eräitä koevapauden kohderyhmää koskevia rajauksia, joita on noudatettukin verrattain tarkasti. Maasta karkotuksen ja sen uhan on nähty mahdollisesti muodostavan riskin koevapauteen sijoittamiselle. Myöskään keskeneräisten oikeusasioiden ei katsottu edistävän yhteiskuntaan sijoittumista, jos rikoksesta voidaan odottaa ehdotonta vankeusrangaistusta. (Rikosseuraamusvirasto 2009, hakupäivä 15.3.2014; Mäkipää 2010, 225.) Mäkipään (2010, 225–226) tutkimuksen mukaan kyseessä on ollut sellainen tosillinen yksilön oikeuksiin puuttuva asia, josta tulee perustuslain mukaan säätää erikseen lailla. Tämän lisäksi hän on todennut, että esimerkiksi koevapauden peruuttaminen ja tilanne, jolloin vanki on tehnyt koevapaudessa rikoksen, tarvitsisivat tarkempaa laintasoista sääntelyä.

Ennen lakiuudistusta koevapauden valmistelun ja täytäntöönpanon käytännöt vaihtelivat vankiloitain ja koevapauden valmisteluprosessi miellettiin liian monivaiheiseksi (HE 140/2012 vp, 7). Koevapauden ollessa rangaistusajansuunnitelman mukaan mahdollista, sijoitusvankilan tuli hyvissä ajoin arvioida koevapauden edellytysten täytyminen. Vankila teki esiselvityksen koevapauden edellytyksistä ja esitti arviointikeskukselle koevapauden valmistelun aloittamista, jonka jälkeen koevapautta valmisteltiin vankilassa ja arviointikeskuksen johtaja teki päätöksen koevapauden sijoittamisesta. (Mäkipää 2010, 195.)

Käytäntöjen vaihtelevuus oli ollut omiaan aiheuttamaan ongelmia vankien yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Tarkoituksenmukaisimmasta valvotun koevapauden kohderyhmästä oli ollut epä-tietoisuutta, jolloin pahimmillaan tulkittiin valvotun koevapauden olleen tarkoitettu ainoastaan

tavallista vakavimmista ongelmista kärsiville vangeille. Muita tulkintaeroja oli ollut koevapauden peruuttamista ja rangaistusajaksi lukemista edellyttäneissä tilanteissa. (HE 140/2012 vp, 7, 13.)

Aikaisempi lainsäädäntö valvotusta koevapaudesta ei asettanut mitään raameja valvotulle koevapaudelle, joten toiminta oli aluksi hyvin kirjavaa. Tämä ja alkuvuosien ylimitoitettut tavoitteet osoittavat, kuinka tällaisen uuden rangaistuksen osan ja prosessin luominen ei ole helppoa. Kuitenkin tavoitteena on ollut systemaattisesti rakentaa tätä uutta seuraamusjärjestelmän osaa. Uusi laki konkretisoi tämän kehitystyön tulosta. (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu.)

Valvottuun koevapauteen sijoitettiin taustaltaan ja vankilakertalaisuudeltaan hyvin erilaisia vankeja, sillä osalla saattoi olla esimerkiksi työpaikka tai asunto, taikka molemmat valmiina. Lisäksi vankien valvotun koevapauden aikaiset tarpeet erosivat toisistaan suuresti. Kuitenkin valvottuun koevapauteen sijoittaminen painottui käytännössä vankeihin, joilla oli suoritettavana pitkä vankeusrangaistus ja jotka olivat keskimääräistä vankia paremmassa asemassa ja kunnossa. (Mäkipää 2010, 209, 213.) Valvotun koevapauden on puhuttu olevan asiakaslähtöinen, mutta viranomaisen tulisi kuitenkin olla tarvittaessa apuna vangin hakeutuessa valvottuun koevapauteen. Tällöin myös nämä niin sanotut ”kylän hiljaiset” saavat mahdollisuuden edellytysten täyttyessä valvottuun koevapauteen ja heitä voidaan siihen myös motivoida. (Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu.)

Mäkipään tutkimus puoltaa tätä näkemystä, sillä koevapauteen sijoitetut olivat useimmiten naimissa olevia ja ensikertalaisia. Koevapauteen sijoitettujen vankien kunnosta ja toimintakyvystä kertoo se, että noin kahdella kolmasosalla vangeista oli toimintaveloitteena koevapaudessa työ tai opiskelu. Reilulla kolmanneksella taas päihdekuntoutus oli ensisijainen toiminnan osa, taikka osana toimintaa. Vankien päihderiippuvuudet sekä fyysiset ja psyykkiset sairaudet ovat myös yleisiä. (2010, 213.)

Valtakunnallisesti oli ollut epäselvyyksiä tarkoituksenmukaisesta kohderyhmästä valvottuun koevapauteen. Vankiloissa oli pohdittu, onko koevapauden valmistelu edes tarpeellista henkilölle, jolla on yhteiskuntaan palaamisen perusedellytykset ovat kunnossa, tai, onko valvottu koevapaus suunnattu erityisesti pitkää tuomiota suorittaville vangeille. Myös menettelylliset toimet erosivat huomattavasti eri vankiloissa, sillä vangin itse esittäessään kiinnostuksensa valvottuun koevapauteen ja jos koevapauden edellytykset eivät täytyneetkään, niin vankila saattoi ratkaista asian itsenäisesti, eli valvotun koevapauden valmistelua ei käynnistetty. Vastaavasti osa vankiloista vei

tällöinkin asian arviointikeskuksen ratkaistavaksi kielteisen lausuntonsa ohella. (Mäkipää 2010, 213–216.)

Mäkipää on katsonut jo koevapauteen sijoittamiselle asetettujen edellytysten voivan asettaa vangit eriarvoiseen asemaan, sillä työntekoon tai muuhun toimintaan kykenemättömät vangit rajautuvat käytännössä koevapauden ulkopuolelle, ja kyseiset vangit ovatkin pahiten päihdeongelmista kärsiviä ja yhteiskunnasta syrjäytyneitä. Jos näille huonoimmassa asemassa oleville vangeille halutaan mahdollisuus sijoittua valvottuun koevapauteen, heille on luotava erilaisia kattavia tukitoimia. Valvottu koevapaus on kuitenkin haluttu sitoa edellytyksiin, jotka vangin on mahdollista täyttää, jos vanki on sekä kykenevä ja halukas yhteistyöhön ja sitoutunut rangaistusajansuunnitelman toteuttamiseen vankeusaikanaan. (2010, 212, 214.)

Uudistettu lainsäädäntö on tuonut uudeksi valvotun koevapauden ehdoksi lääkehoidon, jolla pyritään ehkäisemään uusia seksuaalirikoksia. Lääkehoito jatkuu edelleen vangin siirtyessä valvotusta koevapaudesta ehdonalaiseen vapauteen. (HE 140/2012 vp, 4.) Lääkehoidon liittämistä valvottuun koevapauteen selittää osaltaan Suomen valtion voimaan saattama Euroopan neuvoston yleissopimus (Sops 88/2011), joka sisältää säännöksiä seksuaalirikoksiin syyllistyneiden hoito- ja kuntoutusohjelmista ja muista toimintakeinoista. Yleissopimus myös velvoittaa sopimusvaltioita järjestämään uusintarikollisuutta ehkäiseviä ja vähentäviä ohjelmia niin vankilassa, kuin sen ulkopuolella. (HE 140/2012 vp, 6.)

Rikosseuraamusvirasto on tilannut Helsingin yliopiston psykologian laitoksen kriminaali- ja oikeuspsykologian tutkimusryhmältä tutkimuksen, joka käsittelee muun muassa raiskaajien uusintarikollisuutta. Tutkimuksen kohteena olleista raiskaajista uuden seksuaalirikoksen teki seuranta-aikana 16 % ja uuden raiskauksen 13 %. Toisaalta tutkituista raiskaajista myös 52 % syyllistyi liikenne rikokseen ja 48 % väkivaltarikokseen. Tutkimus on tehty satunnaisotannalla valitsemalla 56 henkilöä 1993–2001 raiskauksen tehneistä henkilöistä ja uusintarikollisuutta koskevat tiedot on haettu syksyllä 2004, joten seuranta-aika voi vaihdella kolmesta yhteentoista vuoteen. (Stoat, Laajasalo & Häkkänen 2005, 3, 59.)

Lakiuudistuksessa on pohdittu myös valvotun koevapauden teknisen valvonnan kysymyksiä (HE 140/2012 vp, 13). Valvotusta koevapaudesta säädettäessä ei alunalkaen säädetty täsmällisiä säännöksiä teknisestä valvonnasta, vaan niitä esitettiin täsmennettäväksi valvontavälineiden valikoiman vakiintuessa (LaVM 9/2005 vp, 5). Aiemmin koevapauteen sijoitetulla oli hallussaan

matkapuhelin. Tämä ei ollut riittävän aukoton valvontamuoto. Erityisesti verrattaessa valvontarangaistukseen, jossa tekninen valvonta perustuu kehoon kiinnitettävään laitteeseen. Valvonnan perustuessa vain vangilla hallussa olevaan matkapuhelimeen tulee erikseen varmistaa, että matkapuhelin todella on vangin hallussa. (HE 140/2012 vp, 13.)

Teknisen valvonnan perustuessa kehoon kiinnitettävään paikannustekniikkaan voidaan olla jatkuvasti varmoja, että valvonta kohdistuu oikeaan henkilöön. Tällaista kehoon kiinnitettävää valvontalaitetta ei nimittäin voi poistaa ilman, että se aiheuttaisi hälytyksen. Valvottuun koevapauteen sijoitettujen määrien noustessa on käytettävä myös nykyistä tehokkaampia valvontamuotoja. (HE 140/2012 vp, 13.)

Vankeuslain 18:6 §:ssä säädetään Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen voimakeinojen käyttöä vankilan ulkopuolella Rikosseuraamuslaitoksen valvoman toiminnan ja vanginkuljetuksen yhteydessä, mutta vankeuslakia ei sovelleta valvottuun koevapauteen. Tämä oli omiaan aiheuttamaan epäselvyyksiä, jos koevapauden peruuttamisen tai velvollisuuksien rikkomisen selvittämiseksi vanki tulisi toimittaa vankilaan. Tällöin olisi käytännössä vaikeaa tietää, milloin vangin kuljettaminen vankilaan alkaa niin, että voimakeinojen käyttö olisi vankeuslain nojalla mahdollista. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten työturvallisuuden takaaminen ja poliisin sekä Rikosseuraamuslaitoksen toimivallan jako ovat puoltaneet voimakeinojen käyttöä koskevan sääntelyn täsmentämistä. (HE 140/2012 vp, 13.)

Lisäksi koko rangaistusta suorittavien vankien pakollinen koevapaus oli osoittautunut ongelmalliseksi tilanteissa, joissa vanki oli kieltäytynyt osallistumasta koevapauden valmisteluun ja kieltäytynyt sitoutumasta koevapauden tavoitteisiin. Tästä johtuen valvotun koevapauden ehdotettiin olevan kaikille rangaistusta suorittaville harkinnanvarainen. (HE 140/2012 vp, 13–14.)

2.3.2 Lakiuudistuksen tavoitteet

Valvotusta koevapaudesta annetun lain tavoite on ollut koota säädös, johon valvotun koevapauden tavoitteet, edellytykset ja muut täytäntöönpanoa koskevat säännökset kootaan, ja aiemmat asetuksen tasoiset säännökset nostetaan laintasoisiksi. Valvotusta koevapaudesta annetun lain valmistelun lähtökohtana oli säännösten mahdollisimman suuri vastaavuus valvontarangaistuksesta annettujen säännösten kanssa, jotka tulivat voimaan 1.1.2011. Tämä nähtiin suositeltavak-

si, koska valvotun koevapauden täytäntöönpanossa ja valvontarangaistuksessa on paljon yhteneväisyyksiä. Tavoitellussa sääntelyn yhdenmukaisuudessa on otettu huomioon valvotun koevapauden ja valvontarangaistuksen erot. (HE 140/2012 vp, 4, 14.) Lisäksi koevapauden ja valvontarangaistuksen valvontaa pidettiin mahdollisena toteuttaa samojen virkamiesten, valvonta- ja tukipartioiden ja keskusvalvonnan, työnä (HE 140/2012 vp, 17).

Valvotun koevapauden tarkoitusta täsmennettiin niin, että siitä ilmenee selkeämmin valvotun koevapauden asema osana suunnitelmallista ja asteittaista vapauttamismenettelyä. Tämän lisäksi sisältöä täsmennettiin niin, että siihen sisältyy asunnossa pysymisvelvollisuus ja toimintavelvollisuus sekä säännöksissä korostetaan vangin valmiuksien ylläpitämistä että edistämistä yhteiskuntaan sijoittumisen helpottamiseksi. (HE 140/2012 vp, 14.) Valvotun koevapauden tavoitteena on nähty olevan myös tehostaa suunnitelmallista, tuettua ja asteittaista vapauttamisprosessia, ja vähentää rikosten uusimisriskiä (Mohell 13.5.2014, sähköpostihaastattelu).

Valvotun koevapauden edellytysten selvittämisestä ja valmistelusta päätettiin antaa täsmälliset säännökset. Lisäksi täsmällisiä säännöksiä valvottuun koevapauteen annettiin koevapauteen sijoitetun vangin velvollisuuksista sekä niiden rikkomisesta ja rikkomisen selvittämisestä, valvonnasta, täytäntöönpanon esteistä, suostumuksen peruuttamisen vaikutuksista, rangaistusajaksi lukemisesta ja uuden rangaistuksen täytäntöönpanon aloittamisesta. (HE 140/2012 vp, 15.)

Ei ole poikkeuksellista, että vanki saa rangaistusta suorittaessaan uuden rangaistuksen täytäntöönpanoon. Nämä ovat yleensä lyhyitä vankeusrangaistuksia tai sakon muuntorangaistuksia, jotka tulevat pantavaksi täytäntöön satunnaisessa järjestyksessä. Uuteen lakiin on siksi säädetty myös säännös tilanteesta, jos vanki saa uusia rangaistuksia suoritettavakseen. Perusteena säännökselle on ollut, että lyhyiden uusien rangaistusten ei tulisi olla automaattisesti este valvotun koevapauden täytäntöönpanon jatkamiselle. Tällä säännöksellä onkin haluttu tuoda koevapauden valmisteluun ja täytäntöönpanoon enemmän harkintavaltaa, jotta vangin kannalta kohutuuttomia tilanteita ei pääse syntymään. (HE 140/2012 vp, 15.) Keskeneräiset oikeusasiatkaan eivät ole este valvotulle koevapaudelle (HE 140/2012 vp, 16).

Aiemmin keskeneräisiä oikeusasioita ei saanut olla, mutta nyt lainmuutoksen myötä siihen on tullut lievennys (Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu). Keskeneräisillä oikeusasioilla on kuitenkin luonnollisesti merkitystä eikä niitä nähdä valvotun koevapauden prosessia edistäväksi seikaksi. Valvotun koevapauden kannalta merkitystä on vangin asemalla oikeudenkäynnissä ja

hänelle vaadittavasta seuraamuksesta. Keskenkärsäiset oikeusasiat voivat vaikuttaa vangin vapauttamispäivään siirtävästi tai tuloksena voi olla tulevaisuudessa uusi ehdoton vankeusrangaistus, jonka täytäntöönpanoon vankilassa voi edelleen vaikuttaa se, että vanki on aiemmin vapautunut valvotun koevapauden kautta. Valvottu koevapaus on erityisesti mahdollisuus vangille, joka aidosti on pääsemässä elämässään kiinni rikoksettomaan elämään. (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu.)

Käännytyksien ja karkotusten osalta tulee huomioida, että ne ovat viranomaispäätöksiä ja toisen viranomaisen tulee niitä kunnioittaa. Siksi, jos on perusteltua arvioida, että valvotun koevapauden myötä syntyy näiden täytäntöönpanoa heikentävä riski, niin se tulee ottaa vakavasti ja se voi mahdollisesti estää valvotun koevapauden täytäntöönpanon. (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu.)

Näitä asioita voi pohtia riskikalkulaation kautta. Keskenkärsäiset oikeusasiat ja muiden viranomaisen päätökset, joilla on vaikutusta vangin tulevaisuuteen, nähdään riskinä. Vankeinhoitoviranomaisen tavoite kuitenkin on, että vanki on määrätynä päivänä selvinpäin tuomioistuimessa ja valmiina myös muiden viranomaisten päätösten täytäntöönpanoon. (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu.)

Valvotusta koevapaudesta annetussa laissa on myös säännökset Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehestä ja apuvalvojasta ja heidän tehtävistään. Samalla lisättiin päätösvaltaa koskevat säännökset lakiin ja koevapauden sijoittamisesta päättäminen delegoidaan menettelyn yksinkertaistamiseksi sekä tehostamiseksi arviointikeskuksilta vankilan johtajalle. Lisäksi laissa on annettu säännökset voimakeinojen käytöstä sekä matkakustannusten korvaamisesta ja muutostenhausta. (HE 140/ 2012 vp, 16.)

Niistä päätöksistä, jotka valvotusta koevapaudesta annetussa laissa on säädetty, on mahdollista hakea muutosta Rikosseuraamuslaitoksen aluejohtajalta. Menettelyssä noudatetaan vankeuslain 20:10–15 §:ssä säädettyjä säännöksiä. Oikaisuvaatimus ja valitus tulee tehdä kirjallisesti. Oikaisuvaatimus tulee tehdä päätöksen tehneelle viranomaiselle viikon kuluessa päätöksen oikaisuvaatimusosoituksineen tiedoksisaannista. Asia käsitellään niin kuin hallintolaissa säädetään, ellei muutoin ole toisin säädetty. Oikaisuvaatimus käsitellään kiireellisenä ja asian ratkaisee aluejohtaja. (KoevL 5:40 §; VankL 20:10–11 §.)

Aluejohtajan päätöksestä puolestaan saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen, jonka tuomiopiirissä aluejohtajan päätös on tehty. Tilanteessa, jossa valituksen kohteena olevan päätöksen on tehnyt aluejohtaja tai Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö, valitus tulee tehdä Helsingin hallinto-oikeuteen, ilman oikaisuvaatimusmenettelyä. Oikaisuvaatimuksen tai valituksen teko ei kuitenkaan keskeytä päätöksen täytäntöönpanoa, ellei oikaisuvaatimusta käsittelevä aluejohtaja tai valitusta käsittelevä hallinto-oikeus toisin määrää. (VankL 20:12–13 §.)

2.4 Koevapautta valvova viranomainen

Valvotun koevapauden valvonnasta vastaa Rikosseuraamuslaitos (Mäkipää 2010, 1). Rikosseuraamuslaitos muodostuu keskushallintoyksiköstä, kolmesta täytäntöönpanoalueesta, täytäntöönpanoyksiköstä, terveydenhuoltoyksiköstä ja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö sijaitsee Helsingissä, joka koostuu sisäisestä tarkastuksesta ja viidestä yksiköstä: johdon tuki, hallintoyksikkö, toiminnan kehitys- ja laatuysikkö, talousyksikkö ja oikeudellinen yksikkö. Jokaisella täytäntöönpanoalueella on aluekeskus, arviointikeskus sekä vankiloita että yhdyskuntaseuraamustoimistoja. Rikosseuraamuslaitosta johtaa pääjohtaja. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, hakupäivä 11.3.2014.)

Yksittäisestä valvotun koevapauden täytäntöönpanosta vastaa tehtävään nimetty Rikosseuraamuslaitoksen virkamies. Tosin valvotun koevapauden täytäntöönpanoon liittyviä tuki- ja valvonta-tehtäviä on mahdollista antaa myös muiden Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten tehtäviksi. (KoeVL 4:29 §.) Käytännössä Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä tarkoitetaan tässä yhteydessä virkamiestä, joka osallistuu tuki- ja valvontapartioiden työhön (HE 140/2012 vp, 37).

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tehtäviin kuuluu tukea ja ohjata koevapauteen sijoitettua vankia sekä olla koevapauteen sijoitettuun vankiin yhteydessä ja tehdä riittävässä määrin ennakolta ilmoitettuja sekä ilmoittamattomia valvontakäyntejä vangin asuntoon. Samoin virkamies on yhteydessä vangin kanssa samassa asunnossa asuvien henkilöiden kanssa, kuten myös alle 18-vuotiaan koevapauteen sijoitetun henkilön huoltajaan, edunvalvojaan tai johonkin muuhun lailliseen edustajaan. Samoin virkamies on yhteydessä paikkaan, jossa vanki osallistuu toimintavollisuutensa mukaiseen toimintaan ja jonne voidaan tehdä tarvittaessa valvontakäyntejä. Edellä mainitun lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tulee myös valvoa koevapauteen sijoitetun vangin velvollisuuksien noudattamista sekä ilmoittaa Rikosseuraamuslaitokselle näiden velvolli-

suuksien rikkomisesta ja huolehtia muista valvotun koevapauden täytäntöönpanon vaatimista toimenpiteistä. (KoeVL 4:30 §.)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen avuksi voidaan määrätä tehtävään suostunut henkilö apuvalvojaksi, jos se on valvotun koevapauden täytäntöönpanon edistämiseksi tarkoituksenmukaista. Apuvalvojalla tulee olla tehtävän hoitamiseen soveltuva rikosseuraamusalan, sosiaalialan, terveysalan tai kasvatustieteen koulutus ja työkokemus, taikka hänen tulee olla tehtävään muutoin soveltuva henkilö. Lisäksi apuvalvojan nimittäminen on oltava tarpeen valvonnan turvaamiseksi. Rikosseuraamuslaitos tekee apuvalvojan kanssa sopimuksen tehtävän hoitamisesta ja päättää valtion varoista maksettavista palkkiosta ja kulukorvauksesta. Kuitenkaan, Rikosseuraamuslaitoksen ja apuvalvojan välille ei synny virka- tai työsopimussuhdetta, vaikka apuvalvojaan sovelletaan tehtävässään kielilakia (423/2003) ja rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä. Vahingonkorvausvastuusta säädetään puolestaan vahingonkorvauslaissa (412/1974). (KoeVL 4:29 §.)

Apuvalvojasta on säädetty, koska tällaisen henkilön tarve voisi ilmetä erityisesti haja-asutusalueilla. Lähtökohtaisesti apuvalvojan tulee täyttää hänelle valvotusta koevapaudesta annetussa laissa säädettyt kelpoisuusvaatimukset ja muun henkilön nimeäminen apuvalvojaksi tulisi olla poikkeuksellista. Kuitenkin tämä on säädetty mahdolliseksi, sillä valvonnan turvaamisella tarkoitetaan erityisesti valvonnan järjestämistä syrjäseudulla, jossa on mahdollisesti vaikeaa löytää tehtävään kelpoisuusvaatimukset täyttävää apuvalvojaa. (HE 140/2012 vp, 37.)

Apuvalvojan tehtävänä on toimia Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen apuna hänelle valvotusta koevapaudesta annetun lain määräämissä tehtävissä. Apuvalvoja voi tehdä valvontakäyntejä koevapauteen sijoitetun vangin asuntoon ainoastaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen seurassa. Apuvalvojan tulee noudattaa Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tälle antamia valvotun koevapauden täytäntöönpanoa varten antamia määräyksiä ja ilmoitettava Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jos koevapauteen sijoitettu vanki ei täytä velvollisuuksiaan. (KoeVL 4:30 §.)

Laki antaa mahdollisuuden käyttää apuvalvojaa, mutta valtakunnallisestikaan tätä mahdollisuutta ei liene käytetty kertaakaan. Apuvalvojan käyttö tuottaa ongelman, jolloin tukipartion ohjaajan on kuitenkin lähdettävä koevapauteen sijoitetun vangin luokse. Tällöin muut tehtävät jäävät hoitamatta, joten se ei edesauta tukipartion työtä. Tästä syystä on helpompaa lähteä matkaan esimer-

kiksi parin kanssa, jolloin toinen voi tarkastaa koevapaudessa olevia asiakkaita tai käydä tarkastamassa asunnon. (Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu.)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen ja apuvalvojan on kohdeltava koevapauteen sijoitettua vankia asianmukaisesti. Vangille tai hänen kanssaan samassa asunnossa asuville ei pidä aiheuttaa tarpeetonta häiriötä. (KoevL 4:30 §.)

3 VALVOTUN KOEVAPAUDEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

Tässä luvussa kerrotaan valvotusta koevapaudesta annetun lain valvotun koevapauden täytäntöönpanoa säätelevistä säännöksistä. Tarkemmin tekstissä perehdytään juridiselta kannalta pääasiassa koevapauden edellytyksiin, koevapauden täytäntöönpanoon ja toimeenpanosuunnitelmaan. Tarkoituksena on kertoa yksityiskohtaisesti, mitä valvotun koevapauden täytäntöönpanoon ja sen vaiheisiin liittyy, ja mitä siinä vaaditaan.

3.1 Koevapauden edellytykset ja koevapauden valmistelu

Koevapauden tulee edistää vankeuslain 4:6 §:n mukaista rangaistusajan suunnitelman toteutumista ja vangin on suostuttava koevapauden valvontaan, niin kuin laissa valvotusta koevapaudesta säädetään. Vangilla on oltava käytössään koevapauden toimeenpanoon soveltuva asunto tai muu soveltuva paikka ja vangin on suostuttava siihen, että Rikosseuraamuslaitos selvittää asunnon ja toimintapaikan soveltuvuuden koevapauden täytäntöönpanoon. (KoevL 1:3 §.) Käytännössä asuinkumppanin suostumus tulee selvittää jo koevapauden valmistelun varhaisessa vaiheessa, sillä koevapautta ei kannata valmistella, jos suostumusta ei tulla saamaan. Samaten koevapautteen sijoitettavan vangin toimintapaikka, jossa vanki suorittaa toimintavelvollisuuttaan, ja sen soveltuvuus valvotun koevapauden täytäntöönpanoon tulee selvittää koevapauden edellytyksiä selvitetäessä. (HE 140/2012 vp, 28.)

Asunnolla tarkoitetaan koevapautteen sijoitetun vangin, tämän avo- tai aviopuolison, taikka vangin muun läheisen omistamaa tai vuokraamaa asuntoa. Muuna soveltuvana paikkana voidaan pitää paikkaa, jossa koevapautteen sijoitettu vanki hoidon, kuntoutuksen tai muun vastaavan syyn perusteella oleskelee. Tällainen paikka on esimerkiksi päihdekuntoutuslaitos. (HE 140/2012 vp, 23.)

Lisäksi vangin rangaistusaikaisen käyttäytymisen sekä vangin henkilöstä että rikoksista saatavien tietojen perusteella vangin koevapauden ehtojen noudattamista on voitava pitää todennäköisenä. Vangin on sitouduttava sekä olemaan käyttämättä päihdyttäviä aineita ja rikoslain 44:16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita koevapauden aikana että päihdeettömyyden valvontaan, ja vangin tulee myös noudattaa yhteydenpitomääräyksiä ja muita koevapauden ehtoja. Vangin on myös suostut-

tava kirjallisesti siihen, että Rikosseuraamuslaitos voi olla yhteydessä koevapauden täytäntöönpanoon liittyviin viranomaisiin, yhteisöihin ja henkilöihin koevapauden edellytysten selvittämistä varten tai ehtojen noudattamista koskevissa asioissa niin, että he voivat salassapitosäännöksistä riippumatta ilmoittaa Rikosseuraamuslaitokselle ehtojen rikkomisesta. (KoevL 1:3 §.)

Koevapauteen sijoitettaessa edellytetään myös, että vangin kanssa samassa asunnossa asuvat henkilöt suostuvat koevapauden täytäntöönpanoon asunnossa omasta vakaasta tahdostaan. Suostumus on annettava kirjallisena. (KoevL 1:3 §.) Suostumuksen antamisella omasta vakaasta tahdostaan pyritään varmistamaan asuinkumppanin suostumuksen aitous. (HE140/2012 vp, 23.) Alle 18-vuotiaan mielipide koevapauden täytäntöönpanoon hänen asuttamassaan asunnossa on myös selvitettävä ja se tulee tarvittaessa järjestää kuulemalla alaikäistä yhdessä lastensuojeluviranomaisten kanssa lastensuojelulain (417/2007) edellyttämällä tavalla. Koevapauden täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä, jos alaikäinen vastustaa täytäntöönpanoa perustellusta syystä ja hän on ikänsä ja kehitystasonsa johdosta kypsä arvioimaan asiaa. (KoevL 2:9 §.)

Vangin on annettava koevapauteen sijoittamisen edellytykseksi vaaditut valvotusta koevapaudesta annetun lain 1:3 §:n mukaiset sitoumukset ja suostumukset kirjallisina. Vangille on selvitettävä koevapauteen liittyvien määräysten ja rajoitusten merkitykset ja seuraamukset niiden rikkomisesta. (KoevL 2:10 §.)

Vankilan velvollisuutena on selvittää vangin edellytykset valvottuun koevapauteen sijoittamiselle hyvissä ajoin ennen mahdollista koevapauteen sijoittamista, jollei se rangaistuksen lyhyden vuoksi ole ilmeisen tarpeetonta. Vangin edellytyksiä suoriutua koevapaudesta arvioitaessa on erityisesti arvioitava vangin sitoutumista toimintaan, yhteydenpitoon ja päihteettömyyteen sekä asunnon ulkopuolella liikkumista koskevien määräysten ja rajoitusten noudattamista. (KoevL 2:9 §.) Rikosseuraamuslaitoksen virkamies tekee esityksen vankilan johtajalle vangin sijoittamisesta valvottuun koevapauteen, jos vangin edellytykset koevapauteen täyttyvät (KoevA 2 §).

Vakiintuneena käytäntönä vanki hankkii itse toimintapaikkansa ja toimintapaikalle asetetaan vaatimukseksi, että saadaan ainakin yhden kerran käydä tutustumassa kyseiseen toimintapaikkaan. Yleensä toimintapaikan tarkastamisessa taikka muiden asiakirjojen, kuten esimerkiksi verovelkatodistusten, kaupparekisteriotteiden kanssa ei ole ilmennyt ongelmia. (Rikosseuraamusesimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu.)

Koevapauden valmistelu aloitetaan vankilassa yhteistyössä vangin kanssa, kun koevapauden edellytykset täyttyvät. Valmistelussa selvitetään vangin rangaistusajansuunnitelman mukaisia tukitoimia sekä valvonnan tarvetta ja laaditaan toimeenpanosuunnitelma. (KoevL 2:12 §.)

Koevapauteen sijoitetulla vangilla on toimintavelvollisuus, joten hänen tulee osallistua valvontataapaamisiin, tehdä työtä taikka osallistua koulutukseen, kuntoutukseen toimintaohjelmiin tai muuhun vastaavaan toimintaan, joka ylläpitää ja edistää hänen toimintakykyään ja sosiaalisia valmiuksiaan (KoevL 1:5 §). Toiminnan on oltava luonteeltaan sellaista, että sitä voidaan luontevasti valvoa (KoevL 1:5 §) ja sellaista, että se tukee rikoksetonta elämäntapaa sekä sen asianmukaisuus että lainmukaisuus on selvitettävissä (KoevA 3 §). Tämän kaltainen toiminta voi olla esimerkiksi työssäkäyntiä, kuntoutusta tai valvontataapaamisia, mutta myöskään vanhempainlomia tai muuta toimintakykyä ja sosiaalisia valmiuksia edistävää toimintaa ei ole rajattu pois. Tällaista toimintaa voisivat olla esimerkiksi työvoimatoimistossa tai A-klinikalla käynnit tai liikunta. Jokaisen vangin koevapauden aikainen toimintavelvollisuus on suunniteltu ja vahvistettu yksityiskohtaisesti koevapauden toimeenpanosuunnitelmassa. (HE 140/2012 vp, 25.)

Toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa koevapauden ehdot määritellään yksilöllisesti jokaiselle vangille, sillä jokaisen vangin ongelmat ja tarpeet ovat erilaisia. Esimerkiksi tämä voisi tarkoittaa asunnossa pysymisvelvoitteen ajoittamista vain ilta- ja yöaikaan. (HE 140/2012, 22.) Kuitenkin työtä tai muuta toimintaa tulee olla vähintään viisi tuntia viikossa (KoevL 1:5 §). Toimeenpanosuunnitelmaan tulee aina liittää vangin ja 1:3.2 §:ssä tarkoitetun henkilön suostumus koevapauden täytäntöönpanoon ja siihen liittyviin valvontakäynteihin. Toimeenpanosuunnitelman vahvistaa vankilan johtaja tai jos kyseessä on pitkäaikaisvanki, niin toimeenpanosuunnitelman vahvistaa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö. Toimeenpanosuunnitelma annetaan vangille kirjallisesti ja sen pohjalta Rikosseuraamuslaitos laatii erillisen koevapauden viikoittaisen aikataulun. (KoevL 2:14–15 §.)

Toimintavelvollisuuteen liittyvän toiminnan matkakustannukset ovat korvattavissa valtion varoista, jos koevapauteen sijoitettu on varaton tai matkakustannusten korvaamiselle on yksittäistapauksessa asianmukaiset perusteet (KoevL 5:33 §). Matkakustannusten korvaamista pidetään kuitenkin poikkeuksena, sillä muuta toimeentuloa vailla olevana koevapauteen sijoitettu vanki voi hakea asuinkunnaltaan toimeentulotukea tai muuta vastaavaa tukea matkakustannusten korvaamiseksi. Matkakustannusten korvaaminen olisikin perusteltua valtion varoista, kun toimeentulotuki ei riitä kattamaan myös matkakustannuksia. Matkoihin tulisi kuitenkin käyttää halvinta mahdollista kul-

kuneuvoa, sillä kustannukset maksetaan halvimman julkisen kulkuneuvon kustannusten mukaisesti. (HE 140/2012 vp, 41.) Matkakustannusten korvaamisesta tehdystä päätöksestä vanki voi laatia oikaisuvaatimuksen aluejohtajalle. Matkakustannusten korvaamisesta päättää vankilan johtaja, yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja, työjärjestyksessä määrätty apulaisjohtaja tai rikosseuraamusesimies (KoevL 4:32 §).

Työtä tai muuta toimintavelvollisuuden mukaista toimintaa tulee olla vähintään viisi tuntia viikossa (KoevL 1:5 §). Toimintavelvollisuutena ei pidetä henkilökohtaisten asioiden hoitamiseksi käytettyä aikaa. Toimintavelvollisuuteen ei ole säädetty enimmäisaikaa, koska toimintavelvollisuuden määrän joustava määrääminen on nähty olevan tarpeen. Tämä johtuu koevapauden sijoittumisesta rangaistusajan loppuun, jolloin sen täytäntöönpanossa tulisi pyrkiä noudattamaan joustavampia menettelyitä, jotka tukevat vangin asteittaista ja suunnitelmallista vapauttamista. (HE 140/2012 vp, 25.)

Vangin sijoittamisesta koevapauteen päättää vankilan johtaja. Rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksikkö päättää vangin sijoittamisesta koevapauteen, jos kyseessä on elinkautista tai koko rangaistusta suorittava vanki. (KoevL 4:32 §.)

Vangin edellytykset valvottuun koevapauteen voidaan selvittää myös vangin aloitteesta (KoevA 2 §). Vaikka valvottu koevapaus ei kuuluisikaan rangaistusajan suunnitelmaan, niin asia on otettava vangin hakemuksesta käsittelyyn. Valvottua koevapautta ei kuitenkaan tarvitse ottaa käsittelyyn aiemmin kuin 2 kuukauden kuluttua edellisestä kielteisestä päätöksestä. Vangin hakemus valvottusta koevapaudesta voidaan ottaa käsittelyyn aiemminkin, jos vangin työ-, asunto-, perhe- tai muissa samankaltaisissa olosuhteissa on tapahtunut oleellinen muutos. (KoevL 2:11 §.) Kun vangin edellytyksiä valvottuun koevapauteen on selvitetty vangin hakemuksesta ja koevapauden edellytykset eivät täyty, niin asia tulee antaa vangille kirjallisesti tiedoksi (KoevA 2 §). Tästä päätöksestä vanki voi myös lähettää Rikosseuraamuslaitoksen aluejohtajalle oikaisuvaatimuksen (KoevL 5:40 §). Vangin aloitteesta aloitettu koevapauden edellytysten selvittely on poikkeustapaus, sillä pääsääntönä pidetään, että koevapauden edellytysten selvittäminen aloitetaan viranomaisten toimesta (HE 140/2012 vp, 29).

Seksuaalirikoksesta tuomitun vangin koevapauden ehdoksi voidaan asettaa sitoutuminen seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi tarkoitetun lääkehoidon määräyksiin. Tällöin vangin on sitouduttava myös lääkehoidon valvontaan. Lääkehoidon määräysten lisäksi vangille voidaan

asettaa ehdoksi sitoutuminen psykososiaaliseen hoitoon ja sitä tukeviin määräyksiin, jolloin vangin on sitouduttava jatkamaan lääkehoitoa sekä siihen mahdollisesti liittyvää muuta hoitoa ja tukea, ja valvontaa myös ehdonalaisessa vapaudessa. Rikosseuraamuslaitoksen lääkärin on ennen vangin antamaa kirjallista suostumusta selvitettävä vangille lääkehoidon vaikutukset. Lisäksi ennen koevapauteen sijoittamista Rikosseuraamuslaitoksen on selvitettävä vangille lääkehoidon lopettamisesta aiheutuvat seuraamukset. (KoevL 1:4 §.)

Lääkehoito sekä muu hoito ja tuki on tarkoitettu ehkäisemään seksuaalirikoksen uusimisriskiä, sillä nämä rikokset aiheuttavat todennäköisesti uhreille suurta ja pitkäaikaista kärsimystä. Muuta hoitoa ja tukea voidaan useimmiten pitää välttämättömänä seksuaalirikoksesta tuomitun koevapauteen sijoitetun vangin selviytymiseksi vapaudessa. Lääkehoito tulisi määrätä vangeille, joilla on vähintään keskisuuri seksuaalirikoksen uusimisriski. Lääkehoidolla on vaikutusta hoitoa saavan henkilön seksuaaliviettiin, mutta nämä vaikutukset eivät ole pysyviä. Normaali seksuaalivietti palautuu noin kuuden kuukauden kuluttua lääkehoidon lopettamisesta. (HE 140/2012 vp, 49.)

Rikosseuraamuslaitoksen lääkäri päättää koevapauden ehdoksi asetetun lääkehoidon tai muun hoidon ja tuen aloittamisesta, valvonnasta ja lopettamisesta (KoevL 4:32 §). Rikosseuraamuslaitoksen lääkärillä tarkoitetaan käytännössä Psykiatrisen vankisairaalan lääkäriä (HE 140/2012 vp, 24).

Käytännössä lääkitys tulisi aloittaa muutamaa kuukautta ennen valvottuun koevapauteen sijoittamista ja se aloitetaan Psykiatrisessa vankisairaalaissa. Tästä syystä ennen valvottua koevapautta vanki tulisi sijoittaa Psykiatriseen vankisairaalaan muutamaksi viikoksi lääkityksen arviointia varten. Lääkityksen arvioinnissa arvioidaan, onko lääkitys mahdollinen, ja jos on, niin Psykiatrisen vankisairaala tekee päätöksen lääkehoidon aloittamisesta. Tämän jälkeen vanki voidaan siirtää takaisin vankilaan, jossa hän suorittaa tuomiotaan. (HE 140/2012 vp, 24.)

Laissa säädetyn lääkehoidon tai muun hoidon ja tuen kustannukset korvataan valtion varoista. Samoin valtion varoista korvataan lääkehoidon valvonnasta aiheutuvat kustannukset. (KoevL 5:34 §.) Tätä on pidetty perusteltuna, sillä lääkehoito sekä muu hoito ja tuki pidetään kuuluvan osaksi rangaistuksen täytäntöönpanon kustannuksia ja eri hoitomuotojen kustannukset vaihtelevat paljon, joten kustannusten korvaamisella on koevapauteen sijoitetulle vangille myös taloudellista merkitystä (HE 140/2012 vp, 41).

Kun pitkäaikaisvangin koevapautta valmistellaan, niin vankilan on annettava lausuntonsa pitkäaikaisvangin koevapauden edellytysten täyttymisestä, johon sisältyvät ehdotus koevapauden toimeenpanosuunnitelmaksi, arvio rangaistusajan suunnitelman toteutumisesta ja muut tarpeelliset asiakirjat. Lisäksi lausuntoon on liitettävä vangin ja valvotusta koevapaudesta annetun lain 1:3.2 §:ssä tarkoitettujen henkilöiden suostumukset. Vankilan lausunto lähetetään liitteineen kyseisen rikosseuraamusalueen arviointikeskukseen, jossa arviointikeskus antaa lausuntonsa siitä, edistääkö ja ylläpitääkö koevapaus pitkäaikaisvangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan, ja selvittää muiden valvotun koevapauden edellytysten täyttymisen. Tarvittaessa arviointikeskus on yhteydessä koevapauden täytäntöönpanoon liittyviin viranomaisiin, yhteisöihin tai muihin tarpeellisiin tahoihin ja kutsuu vangin henkilökohtaiseen haastatteluun. Arviointikeskuksen tulee toimittaa viipymättä valmistelemansa ehdotus toimeenpanosuunnitelmaksi sekä lausuntonsa että muut tarvittavat asiakirjat Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle. (KoevL 2:13 §.) Helsingin hovioikeus päättää pitkäaikaisvangin vapauttamisesta ehdonalaiseen vapauteen ja tällöin sen on myös lausuttava mahdollisesta koevapaudesta (Laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä 7 §).

Pääsääntöisesti käytännössä edelleen edellytetään ennen koevapauteen sijoittamista vangin suorittavan laitoksessa suoritettavasta rangaistuksestaan ainakin puolet, vaikei nykyinen lain-säädäntö sitä edellyttä. Tämä johtuu siitä lain hengestä, jonka mukaisesti vanki voidaan päästää poistumisluvalla, kun tämä on suorittanut laitoksessa suoritettavasta rangaistuksestaan kaksikolmasosaa. Ei valvotussa koevapaudessa oleva tuki ja valvonta ole niin paljon vahvempia verrattuna poistumislupa järjestelmään, sillä poistumisluvalla olevia vankeja valvotaan pääsääntöisesti välillisesti. (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu.) Poistumisluvilla yleensä voidaan nähdä kykeneekö vanki palaamaan takaisin laitokseen lomiltaan (Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu).

Poikkeustapauksissa vanki on kuitenkin myös mahdollista päästää jo varsin aikaisessa vaiheessa tuomiotaan valvottuun koevapauteen. Tällöin vangilla on hyvinkin lyhyt tuomio ja hänellä on jo valmiiksi asunto sekä työpaikka. Tällöin on mahdollista päästää vanki jo tuomion alussa valvottuun koevapauteen, jos edellytykset täyttyvät. Lyhyissä tuomioissa tulisi pitää erilainen ote ihmiseen. Lisäksi henkilön taustaa on myös tarkasteltava, eli esimerkiksi, onko keskeneräisiä rikosasioita, lähimenneisyyden rikollinen toiminta ja rikoksen laatu. Näiden lisäksi otetaan myös mahdolliset turvallisuusnäkökulmat huomioon, eli henkilöön ja koevapauden onnistumiseen liittyvät riskit. (Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu.)

3.2 Koevapauden täytäntöönpano

Valvottuun koevapauteen sijoituessaan vangille on määritelty yleisiä velvollisuuksia, joita tämän tulee noudattaa. Vangin on noudatettava asunnossa pysymisvelvollisuutta ja toimintavelvollisuutta sekä hänelle laadittua toimeenpanosuunnitelmaa että viikoittaista aikataulua. Vangin on myös pidettävä yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen toimeenpanosuunnitelmassa määrättyllä tavalla sekä ilmoitettava Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä tai poliisilla Rikosseuraamuslaitoksen määräämällä tavalla ja vangin on päästettävä valvontatehtävänsä hoitava Rikosseuraamuslaitoksen virkamies ja tämän seurassa oleva apuvalvoja asuntoonsa. Vangin tulee antaa Rikosseuraamuslaitokselle koevapauden täytäntöönpanon kannalta välttämättömät tiedot käyttämästään lääkityksestä sekä, jos koevapauden ehdoksi on asetettu lääkehoito tai jokin muu hoito ja tuki, niin vangin tulee noudattaa niitä koskevia ja toimeenpanosuunnitelmassa vahvistettuja määräyksiä. Lisäksi vangin tulee käsitellä huolellisesti hänelle haltuun annettuja valvontavälineitä ja noudattaa niiden käytöstä annettuja ohjeita. (KoevL 3:17 §.)

Valvotun koevapauden sisältönä on koevapauteen sijoitetun vangin toimeenpanosuunnitelmaan määrätty velvollisuus pysyä asunnossaan, osallistua hänelle määriteltyyn toimintaan ja noudattaa valvotusta koevapaudesta annetussa laissa säädettyjä velvollisuuksiaan. Koevapaus voidaan panna täytäntöön myös muussa soveltuvassa paikassa, johon koevapauteen sijoitettu vanki hoidon, kuntoutuksen tai muun vastaavan syyn perusteella sijoitetaan. Tällöin noudatetaan soveltuvien osin sitä, mitä asunnosta säädetään. (KoevL 1:2 §.)

Valvottuun koevapauteen sijoitettu vanki on velvollinen pysymään asunnossaan toimeenpanosuunnitelmassa ja viikkoaikataulussa määrättyinä aikana. Asunnossa on kuitenkin pysyttävä kello 21:n ja kello 6:n välisenä aikana, ellei toimeenpanosuunnitelmassa määrätystä työ- tai muusta toiminnasta, taikka muusta ennalta arvaamattomasta syystä muuta johdu. (KoevL 1:6 §.)

Asunnossa pysymisvelvollisuus on olennainen osa valvottua koevapautta. Siitä johtuen esimerkiksi matkustamista edellyttävä työ ei välttämättä sovellu toimintavelvollisuuden mukaiseksi toiminnaksi valvotun koevapauden aikana. Etenkään, jos matkustamisesta syntyy tarve yöpyä kodin ulkopuolella. Matkustamista vaativakin työ tulee mahdollisesti kyseeseen, jos valvonta suoritetaan esimerkiksi satelliittipaikannukseen perustuvana valvontana tai työn edellyttämään satunnai-

seen yöpymiseen on mahdollista hakea etukäteen tilapäistä lupaa olla noudattamatta toimeenpanosuunnitelmaa. (HE 140/2012 vp, 25.)

Rikosseuraamuslaitos ilmoittaa poliisille vangin sijoittamisesta valvottuun koevapauteen (KoeVL 5:39 §). Toimeenpanosuunnitelma sisältää täsmälliset kuvaukset valvotun koevapauden sisällöstä, sillä lähtökohtaisesti toimeenpanosuunnitelma ja sen pohjalta laadittava viikkoaikataulu ovat niin tarkkoja, että vanki tietää päiväjärjestyksensä sekä velvollisuutensa täsmällisesti ja tarkasti (HE 140/2012 vp, 29).

Koevapauden toimeenpanosuunnitelmaan merkitään koevapauden alkamis- ja päättymispäivä. Toimeenpanosuunnitelman sisältää määräyksiä niin koevapauteen sijoitetun asunnosta kuin ajasta, jonka koevapauteen sijoitettu on velvollinen pysymään asunnossaan ja mahdollisuuksistaan liikkua erikseen määritellyllä alueella. Lisäksi toimeenpanosuunnitelmassa määrätään rikoskumppanin taikka muun nimetyn henkilön tapaamista koskevista rajoituksista ja toimintavelvollisuuden sisällöstä, viikoittaisesta tuntimäärästä sekä tarpeellisista matka-ajoista ja koevapauden valvonnasta, ja sen edellyttämistä teknisistä valvontavälineistä sekä valvontatapaamisista että yhteydenpidosta koevapauteen sijoitetun vangin ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä. Näiden lisäksi toimeenpanosuunnitelmassa on määräykset myös koevapauden täytäntöönpanoa edistävistä asianmukaisista tukitoimista, koevapauteen sijoitetun asioiden hoitamiseen varatusta ajasta ja muista koevapauden täytäntöönpanolle asetettavista vastaavista ehdoista. Toimeenpanosuunnitelmassa on myös tietoja koevapauteen sijoitetun taloudellisesta toimeentulosta koevapauden aikana, mahdollisesta lääke- tai muusta hoidosta, jos se asetettu koevapauden ehdoksi, ja hoitoa sekä tukea että ehtojen noudattamista koskevat välttämättömät määräykset. (KoeVL 2:14 §.)

Lähtökohtaisesti toimeenpanosuunnitelmaa ei muuteta valvotun koevapauden täytäntöönpanon aikana (HE 140/2012 vp, 30). Kuitenkin toimeenpanosuunnitelmaa voidaan muuttaa olosuhteiden muuttumisen tai siihen rinnastettavan perustellun syyn johdosta. Tällöin koevapauteen sijoitetulle vangille järjestetään tilaisuus tulla kuulluksi. (KoeVL 2:16 §.) Toimeenpanosuunnitelman muuttamisesta päättää vankilan johtaja, yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja, työjärjestyksessä määrätty apulaisjohtaja tai rikosseuraamusesimies (KoeVL 4:32 §).

Yksittäistapauksessa voidaan koevapauteen sijoitetulle vangille antaa lupa olla noudattamatta toimeenpanosuunnitelmaa. Vanki on velvollinen hakemaan lupaa olla noudattamatta toimeenpanosuunnitelmaa hyvissä ajoin Rikosseuraamuslaitokselta. Lupa edellyttää, että se on tarpeen

koevapauteen sijoitetun perheeseen, terveydenhuoltoon, toimeentuloon tai vaihtoehtoisesti työ-, koulutus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoitamiseen, taikka muusta näihin vastaavasta hyväksyttävästä syystä. (KoevL 3:21 §.) Rikosseuraamuslaitos antaa päätöksen kirjallisesti (KoevA 5 §), ja vanki voi lähettää siitä oikaisuvaatimuksen Rikosseuraamuslaitoksen aluejohtajalle (KoevL 5:40 §). Luvasta päättää vankilan johtaja, yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja, työjärjestyksessä määrätty apulaisjohtaja tai rikosseuraamusesimies. Jos luvassa edellytetään vangin poistumista ulkomaille, niin luvan myöntää Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö (KoevL 4:32 §).

Yksittäistapauksessa sairastumisesta tai muusta ennalta arvaamattomasta ja pakottavasta syystä, joka vaikuttaa valvotun koevapauden täytäntöönpanoon, vanki voi olla noudattamatta toimeenpanosuunnitelmaa ilman etukäteen saatua lupaa. Vanki on kuitenkin velvollinen ilmoittamaan asiasta ilman aiheetonta viivytystä Rikosseuraamuslaitokselle. (KoevL 3:21 §.) Tässä tapauksessa luvasta olla tilapäisesti noudattamatta toimeenpanosuunnitelmaa päättää Rikosseuraamuslaitoksen virkamies (KoevL 4:32 §). Sairastumisella tarkoitetaan lyhytaikaista, äkillisesti tapahtunutta sairastumista. Pitempiaikainen laitoshoidoa vaativa sairastuminen olisi este valvotun koevapauden täytäntöönpanolle ja senkaltaisista tilanteista säädetään valvotusta koevapaudesta annetun lain 3 luvun 22 §:ssä. (HE 140/2012 vp, 33.) Sen mukaan esimerkiksi laitoshoidoa vaativasta sairaudesta tai tapaturmasta johtuen, jos valvotun koevapauden täytäntöönpanoa ei voida jatkaa tai riittävää valvontaa järjestää, niin valvottu koevapaus on peruttava ja vanki toimitetaan vankilaan suorittamaan rangaistustaan loppuun (KoevL 3:22 §).

4 VALVONTA

Valvotusta koevapaudesta annetussa laissa täsmennettiin valvonnan, erityisesti teknisen valvonnan, säännöksiä. Tämä johtuu siitä, että Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymässä strategiassa valvotun koevapauden lisäämisen tavoite johtaa sellaisten vankien sijoittamiseen valvottuun koevapauteen, joiden koevapauden onnistuminen vaatii enemmän tiivistä tukea ja valvontaa. Teknisen valvonnan lisääminen ja monipuolistaminen on nähty eräänä keinona tehostaa valvontaa. (HE 140/2012 vp, 15.) Koevapauteen sijoitetun vangin valvontaan liittyvät tarpeelliset matkakustannukset korvataan valtion varoista (KoeVL 5:33 §).

4.1 Tekninen valvonta

Koevapauteen sijoitettua vankia ja tämän toimeenpanosuunnitelman noudattamista valvotaan hänen asuntoonsa asennettavilla ja sijoitetun haltuun annettavilla, taikka hänen ylleen ranteseen, nilkkaan tai vyötärölle kiinnitettävillä teknisillä välineillä tai tällaisten välineiden yhdistelmällä. Nämä tekniset välineet eivät kuitenkaan saa mahdollistaa kotirauhan piiriin kuuluvaa pakkokeinolain 5a luvun 1 §:n mukaista teknistä kuuntelua tai teknistä katselua. (KoeVL 1:7 §.) Valvonta välineiden yhdistelmällä tarkoitetaan mahdollisuutta, jossa valvottavalla olisi nilkkapannan lisäksi GPS- tai GSM-tekniikkaan perustuva laite hallussaan asunnon ulkopuolella (HE 140/2012 vp, 26).

Valvotusta koevapaudesta annetussa laissa ei kuitenkaan ole tarkkaan säädetty millaista tekniikkaa koevapauteen sijoitetun vangin valvonnassa tulisi käyttää. Tämä johtuu teknologian nopeasta kehitymisestä eikä uudempien teknisten ratkaisujen mahdollisuuksia ole haluttu etukäteen sulkea pois. (HE 140/2012 vp, 26.)

Käytännössä valvonta toteutetaan GPS -tekniikalla ja järjestetään jalkapannalla sekä 2track -seurantapuhelimella. Pannan avulla voidaan luotettavasti valvoa, että vanki noudattaa asunnossa pysymisvelvollisuuttaan. Seurantapuhelimella vankia voidaan puolestaan seurata asuntonsa ulkopuolella. (Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu.)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehillä on oikeus päästä koevapauteen sijoitetun asuntoon teknisten valvontavälineiden asentamista, korjaamista ja poisottamista varten. Teknisen valvonnan toteutustapa ja sisältö määritellään yksilöllisesti koevapauteen sijoitettavan vangin arvioidun valvonnan tarpeen perusteella. (KoevL 1:7 §.) Rikosseuraamuslaitos on velvollinen pitämään riittävästi yhteyttä koevapauteen sijoitettuun vankiin ja paikkaan, jossa vanki osallistuu hänelle määriteltyyn toimintaan (KoevL 1:7 §).

Tekninen valvonta toteutetaan seurantapannalla ja -puhelimella ja vangin soittamilla valvontasoittoilla. Valvonnan sisältö voi puolestaan vaihdella vangista riippuen, sillä valvontatapaamisia tai valvontasoittoja voi olla vangin koevapauteen liittyvistä riskeistä riippuen useammin ja ne voivat sijoittua niin sanotuille riskipäiville, esimerkiksi lauantaille. Tämän lisäksi on mahdollista määrätä erilaisia liikkumisrajoituksia. (Rikosseuraamusesimies 1, 7.5.2014, haastattelu.)

Valvonnantasa säädelään valvontatapaamisten ja valvontasoittojen määrällä, tosin kaikilla vangeilla on ainakin aluksi päivittäinen yhteydenpitovelvollisuus vankilaan. Tavoitteena on, että valvontaa voisi vähentää vangilla mennessä hyvin valvotussa koevapaudessa, mutta useimmat vangit eivät edes halua yhteydenpitovelvoitetta vankilaan vähennettävän saati lopetettavan. (Rikosseuraamusesimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu.) Koevapauteen sijoitetun vangin teknisen valvonnan taso on jokaisen laitoksen päätettävissä. Tästä johtuu edellä kuvattu valvonnan tason ero jo suljettua ja avolaitosta verrattaessa.

Rikosseuraamuslaitoksen velvollisuudesta järjestää valvotun koevapauden keskusvalvonta säädetään valvontarangaistuksesta (8.4.2011/330) annetussa laissa (KoevL 1:8 §), sillä valvontarangaistuksen ja valvotun koevapauden keskusvalvonta suoritetaan samassa yksikössä, samoja periaatteita noudattaen (HE140/2012 vp, 27). Rikosseuraamuslaitos järjestää keskusvalvonnan valtakunnallisesti ja alueellisesti (ValvRangL 6:33 §). Keskusvalvonta ottaa vastaan hälytykset, joista se seuloo virrehälytykset ja lähettää muut hälytykset eteenpäin. Tämä tarkoittaa, että keskusvalvonnassa poistetaan teknisistä syistä johtuvat virrehälytykset ja muut senkaltaiset hälytykset, jotka eivät edellytä jatkotoimenpiteitä. Eteenpäin lähetettävät hälytykset lähetetään edelleen alueellisille ja paikallisille yksiköille tai valvonta- ja tukipartioille, joiden tehtävänä on selvittää kyseinen hälytyksen syy. (HE 17/2010 vp, 49.)

Rikosseuraamuslaitoksella on myös mahdollisuus, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi, hankkia ja tehdä sopimuksia keskusvalvonnan järjestelmistä, niiden ylläpi-

dosta ja tietojärjestelmän teknisestä valvonnasta sekä hälytyksen lähetys-, vastaanottamis- ja välityspalveluista yksityiseltä palvelun tuottajalta. Tällöin Rikosseuraamuslaitoksen on myös huolehdittava, että työntekijöillä on tehtäviensä edellyttämä tarpeellinen koulutus ja kokemus. Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen tulee valvoa toiminnan asianmukaisuutta ja se vastaa siitä, että keskusvalvontaa hoidetaan luotettavasti ja ammattitaidolla. (ValvRangL 6: 33 §.)

4.2 Fyysinen valvonta

Rikosseuraamuslaitoksen on suoritettava valvontakäyntejä koevapautteen sijoitetun vangin asuntoon ja paikkaan, jossa hän osallistuu toimintaan (KoevL 1:7 §). Valvontakäynnit ovat olennainen osa valvotun koevapauden valvontaa (HE 140/2012 vp, 27). Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä ja hänen seurassaan olevalla apuvalvojalla on asunnossa pysymisvelvollisuuden ja päiheteettömyyden valvomiseksi oikeus päästä ennalta ilmoittamatta koevapautteen sijoitetun vangin asuntoon (KoevL 1:7 §). Tällaiset valvontakäynnit, jossa Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus päästä koevapautteen sijoitetun vangin asuntoon tai toimintapaikalle edellyttävät myös muiden asunnossa asuvien ja toimintavelvollisuuspaikan suostumusta (HE 140/2012 vp, 27).

Valvontakäyntien aikana tulee välttää aiheettoman huomion herättämistä. Valvontakäynnillä valvonta suoritetaan siten, että kenenkään oikeuksiin ei puututa enempää tai aiheuteta suurempaa haittaa, kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa valvontatehtävän suorittamiseksi. (KoevL 1:7 §.) Lain tarkoittama tuki tarkoittaa useimmiten valvontakäynnin yhteydessä vangin kanssa käytyjä tukikeskusteluja, joka voi sisältää keskusteluja, vaikka esimerkiksi perhe-elämästä (Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu).

Valvonnan sisältöä voidaan muokata myös eri viranomaisten yhteistyöllä. Esimerkiksi päihdeongelmallisille voidaan järjestää seurantaa tai tukea soveltuvassa päihdealanlaitoksessa tai muussa paikassa, kuten A-Klinikalla. Tämä riippuu tietenkin myös paikkakunnan resursseista. Lisäksi vangilla, jolla on suurempi päihdeongelma, luodaan yhteistyöstä tiiviimpää. Käytännössä tämä tarkoittaa, ettei vankila kontrolloi tätä, vaan vankia vastuutetaan kartoittamaan ongelmaansa. Laitos on tietenkin aina taustalla patistamassa ja tukemassa vankia, myös seuraamassa hankittavan tuen olevan oikeanlaista ja ongelmaan liittyvää. (Rikosseuraamusesimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu.)

Mikäli vankia ei tavata tai hänen oleskelupaikkaansa ei saada selville, Rikosseuraamuslaitoksen antaa vangista etsintäkuulutuksen (KoevL 5:37 §). Rikosseuraamuslaitoksen virkamies voi myös pyytää poliisilta poliisilain (872/2011) mukaista virka-apua tehtävänsä suorittamiseksi (KoevL 5:38 §).

4.3 Päihteettömyyden valvonta

Koevapautteen sijoitettu vanki ei saa valvotun koevapauden aikana käyttää huumausainelain (373/2008) 3.1 §:n mukaista huumausainetta, alkoholia taikka muuta päihdyttävää ainetta eikä rikoslain 44:16 §:n tarkoittamaa dopingainetta taikka olla päihdyttävän aineen vaikutuksen alaisena (KoevL 3:18 §). Päihteettömyys kuuluu olennaisena osana valvottuun koevapautteen, joten päihteettömyysvelvollisuus on ehdoton ja vähäinkin päihteidenkäyttö on kiellettyä (HE 140/2012 vp, 31). Koevapautteen sijoittuakseen vangin on pitänyt sitoutua muun muassa KoevL 1:3.1 §:n 7. kohdan mukaisesti myös päihteettömyyden valvontaan, joten vanki on velvollinen päihteettömyyden valvomiseksi antamaan vaadittaessa virtsa- tai sylkinäytteen tai suorittamaan puhalluskokeen. Koevapautteen sijoitettu on myös mahdollista velvoittaa saapumaan Rikosseuraamuslaitoksen yksikköön, terveyskeskukseen tai päihdehuoltolain (41/1986) tarkoittamaan yksikköön virtsanäytteen antamista varten. (KoevL 3:19 §.) Rikosseuraamuslaitoksen virkamies päättää päihteettömyyden valvonnasta, lukuun ottamatta verinäytteen ottamista (KoevL 4:32 §).

Kun koevapautteen sijoitettu vanki on toimintavelvollisuutensa mukaisessa toimintapaikassa ja valvontakäynnin tai muun valvonnan perusteella on ulkoisista merkeistä pääteltävissä vangin todennäköisesti olevan alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alaisena, niin Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on kirjattava päihtymistilasta ilmenevät havainnot. Päihtymistilan ollessa vangin ulkoisista merkeistä päätellen ilmeinen, niin vaadittua testiä tai koetta ei tarvitse ottaa, ellei vanki vaadi testiä tai koetta. Mikäli vanki kieltäytyy ilman pätevää syytä puhalluskoekkeesta tai virtsa- tai sylkinäytteen antamisesta, niin vangilta voidaan määrätä otettavaksi verinäyte. (KoevL 3:19 §.) Verinäytteen ottamisesta tekee päätöksen vankilan johtaja, yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja, työjärjestyksessä määrätty apulaisjohtaja tai rikosseuraamusesimies (KoevL 4:32 §). Näytteen saa ottaa ainoastaan terveydenhuollon ammattihenkilö (KoevA 10 §). Terveydenhuollon ammattihenkilöistä säädetään terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (28.6.1994/559).

Mikäli koevapauteen sijoitettu vanki on virtsa- tai sylkinäytteen perusteella käyttänyt päihdyttävää ainetta, niin tulos on varmistettava laboratorioissa. Näin toimitaan myös pikatestin ollessa negatiivinen, jos siitä huolimatta on perusteltua epäillä päihtymystä. (KoevL 3:19 §.)

4.4 Lääkehoidon valvonta

Mikäli koevapauteen sijoitettu vanki on sitoutunut lääkehoitoon, niin hänen on annettava vaadittaessa virtsa- tai verinäyte. Virtsa- tai verinäyte ovat välttämättömiä keinoja lääkityksen käytön valvomiseksi ja hoidon turvallisuuden varmistamiseksi (KoevL 3:20 §), sillä lääkkeaineet saattavat aiheuttaa sivuvaikutuksia (HE 140/2012 vp, 32). Koevapauteen sijoitetulta voidaan edellyttää hänen saapuvan Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikköön tai erikseen määrättyyn yliopistolliseen sairaalaan tai erikoissairaanhoidon yksikköön näytteen antamiseksi. (KoevL 3:20 §.)

Rikosseuraamuslaitoksen on etukäteen sovittava lääkehoidon järjestämisestä ja lääkehoitoon liittyvästä veri- ja virtsanäytteen ottamisesta yliopistollisen sairaalan tai erikoissairaanhoidon yksikön kanssa (KoevL 3:20 §). Käytännössä kirjallisen sopimuksen laatimisesta vastaa Psykiatrinen vankisairaala. Yliopistollisen sairaalan tai erikoissairaanhoidon yksikön on oltava lähellä koevapauteen sijoitetun vangin asunnon sijaintikuntaa tai sen on muutoin sijaintinsa puolesta sovellettava valvonnan järjestämiseen. (KoevA 4 §.) Sairaalan tai erikoissairaanhoidon yksikön lääkäriellä on salassapitovelvollisuudesta riippumatta velvollisuus antaa Rikosseuraamuslaitokselle tiedot, jotta kyetään arvioimaan, onko koevapauteen sijoitettu noudattanut lääkehoitoon ja mahdolliseen muuhun hoitoon sekä tukeen liittyviä määräyksiä (KoevL 5:35 §).

Koevapauteen sijoitettu vanki voi peruuttaa suostumuksensa lääkehoitoon (KoevL 3:23 §). Suostumuksen peruuttaminen rinnastetaan koevapauden ehtojen rikkomiseen, josta lievimmillään seuraa varoitus. Lievällä lääkehoidonehtojen rikkomisella tarkoitetaan esimerkiksi myöhästymistä lääkehoidon valvontakäynniltä. Mikäli kuitenkin koevapauteen sijoitettu vanki tahallisesti lopettaa kokonaan lääkehoidon tai muun hoidon noudattamisen, niin valvotun koevapauden täytäntöönpano tulee peruttaa. Täytäntöönpanon peruuntuessa koevapauteen sijoitettu vanki toimitetaan vankilaan niin kuin valvotusta koevapaudesta annetun lain 27 §:ssä säädetään. (HE 140/2012 vp, 34.) Suostumuksen peruuttamisesta aiheutuvista seurauksista päättää vankilan johtaja, yhdys-

kuntaseuraamustoimiston johtaja, työjärjestyksessä määrätty apulaisjohtaja tai rikosseuraamus-esimies (KoevL 4:32 §).

Myös valvotusta koevapaudesta annetun lain 20 §:n mukainen terveydenhuollon toimintayksikön lääkäri voi peruuttaa lääkehoidon lääketieteellisillä perusteilla. Tällöin koevapauteen sijoitetun vangin koevapauden täytäntöönpanoa ei ainoastaan tällä syillä voida peruuttaa. (KoevL 3:23 §.) Tällöin on kuitenkin kyseessä vain väliaikainen peruuttaminen, josta tulee välittää tieto viipymättä Rikosseuraamuslaitoksen lääkärielle, joka tekee lopullisen päätöksen (KoevL 4:32 §).

Läákehoidon valvontaa jatketaan edelleen hoidon turvallisuuden varmistamiseksi vangin vapautuessa ehdonalaiseen vapauteen. Valvontaa suoritetaan edellä kerrotun mukaisesti antamalla virtsa- tai verinäyte erikseen määrättyssä yliopistollisessa sairaalassa tai erikoissairaanhoidon yksikössä. (Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 6 §.)

4.5 Turvatarkastus ja voimakeinojen käyttö

Koevapauteen sijoitetulle saadaan suorittaa turvatarkastus Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen toimesta koevapauden täytäntöönpanon turvallisuudesta huolehtimiseksi ja järjestyksen turvaamiseksi. Turvatarkastus voidaan suorittaa metallinilmiasinta, muuta vastaavaa teknistä laitetta tai koulutettua koiraá käyttäen, taikka vaatteita tunnustelemalla. Tarkastus voidaan suorittaa koevapauteen sijoitetulle vangille, jotta kyetään varmistamaan, ettei hänellä ole hallussaan esineitä ja aineita, jolla voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai jonka hallussapito on lain nojalla tai laissa kielletty. (KoevL 3:24 §.) Turvatarkastuksesta ja turvatarkastuksessa löydettyjen esineiden ja aineiden pois ottamisesta päättää Rikosseuraamuslaitoksen virkamies (KoevL 4:32 §).

Turvatarkastuksen suorittaneella Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus ottaa haltuunsa turvatarkastuksessa tai muuten löydetty edellä mainitun kaltainen esine ja aine. Poisotetut esineet ja aineet tulee luovuttaa poliisille, tai jos siihen ei ole estettä, niin palauttaa takaisin koevapauteen sijoitetulle vangille. (KoevL 3:24 §.) Kielletyillä esineillä tarkoitetaan esimerkiksi huumausaineiden käyttöön tarkoitettuja ruiskuja tai neuloja, taikka ilman asianmukaista lupaa hallussa olevaa ampuma-asetta. Kielletyillä aineilla puolestaan tarkoitetaan esimerkiksi huumausaineita tai muita päihdyttäviä aineita. (HE 140/2012 vp, 35.)

Turvataarkastusta suoritettaessa tulee välttää aiheettomaan huomion herättämistä. Tarkastusta suoritettaessa ei tule puuttua enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttaa suurempaa haittaa, kuin se on välttämätöntä tarkastuksen suorittamiseksi. (KoeVL 3:24 §.) Turvataarkastus voidaan suorittaa koevapauteen sijoitetun vangin asunnossa, Rikosseuraamuslaitoksen ajoneuvossa tai muussa soveltuvassa paikassa, jossa turvataarkastuksen suorittaminen ei herätä huomiota (KoeVA 5 §).

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on valvotun koevapauden valvontaan liittyvää virkatehtävää suorittaessaan oikeus voimakeinojen käyttöön henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen, taikka muun henkilön terveyttä uhkaavan teon tai tapahtuman torjumiseksi, valvottuun koevapautetun sijoitetun kiinniottamiseksi, vankilaan toimittamiseksi, tarkastustehtävän suorittamiseksi ja valvontalaitteiden pois ottamiseksi. Voimakeinojen käytön on oltava tarpeellisia ja olosuhteisiin nähden puolustettavia, jota arvioidessa tulee ottaa huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat. Voimankäyttövälineitä saa käyttää ainoastaan asianmukaisen koulutuksen saanut virkamies. (KoeVL 4:31 §.) Koevapauden valvontaan varattuja voimankäyttövälineitä ovat käsiraudat, henkilön sitomiseen tarkoitettu muovinen side (ns. nippuside), teleskooppipatukka ja kaasusumutin (KoeVA 11 §).

Voimakeinojen käyttö kohdistuu pääsääntöisesti koevapauteen sijoitettuun vankiin. Voimakeinojen käyttö muihin henkilöihin tulee olla hyvin poikkeuksellista ja edellyttää esimerkiksi tilannetta, jossa poliisin virka-apuun turvautuminen ei ole mahdollista tilanteen äkillisyyden, uhkaavuuden tai vaaran johdosta. Tällainen tilanne voisi tulla esille esimerkiksi koevapauteen sijoitetun tai asunnossa olevan muun henkilön kohdistuessa virkamiestä kohtaan väkivaltaista tai uhkaavaa käytöstä, jota ei saada muilla keinoin torjuttua. (HE 140/2012 vp, 39.)

Valvotun koevapauden voimakeinojen käytön säännökset ovat rajatumpia, kuin vankeuslain 18:6 §:n perusteella käytettävät voimakeinot. Voimakeinojen rajoittaminen johtuu siitä, että valvottu koevapaus on vapaudessa täytäntöön pantava rangaistuksen osa, josta johtuen voimakeinojen sääntelyn suppeus ja tarkempi rajaaminen ovat perusteltuja. (HE 140/2012 vp, 16.) Verrattaessa voimankäyttövälineiden määrää ja laatua esimerkiksi vankilaan, niin vankilassa voimankäyttövälineinä voidaan käyttää käsirautoja, henkilön sitomiseen tarkoitettuja siteitä (ns. nippuside), suojakilpeä, patukkaa tai teleskooppipatukkaa, kaasusumutinta, etälamautinta, pistoolia ja revolveria (VankA 8:57 §).

5 KOEVAPAUDEN PÄÄTTYMINEN

Valvotun koevapauden on loppuun suorittanut vuosina 2011 ja 2012 82 % koevapauteen sijoitetuista vangeista (Oikeusministeriö 2013, 6). Valvotun koevapauden peruuntumiset ovat vakiintuneet vuodesta 2009 lukien 15–17 prosenttiin aloitetuista koevapauksista. Vuonna 2007 koevapaus peruutettiin 5 %:lta sen aloittamista vangeista ja vuonna 2008 9 %:prosenttilta. (Blomster ym. 2013, 37.)

Ensimmäisenä vuonna, eli 2007, jolloin valvottu koevapaus oli ollut käytössä kokonaisen vuoden, valvottu koevapaus peruttiin 5 henkilöltä. Tämä oli 5 prosenttia koevapauden aloittaneista sinä vuonna. Vuonna 2008 koevapauksia peruutettiin 19 kappaletta ja vuonna 2009 peruutettiin 55 koevapautta. Vuonna 2010 koevapauksia peruutettiin 67 kappaletta, joka oli 17 prosenttia aloitetuista koevapauksista. Vuonna 2011 peruuntuneita koevapauksia oli 69 kappaletta, joka oli 16 prosenttia kaikista koevapauksista. Vuonna 2012 peruutettiin 94 koevapautta, joka oli 17 prosenttia kaikista aloitetuista koevapauksista. (Blomster ym. 2013, 37.)

5.1 Koevapauden peruuttaminen

Valvotun koevapauden täytäntöönpanon esteeksi voivat muodostua asunnon vaihtuminen tai olosuhteiden muuttuminen siten, ettei täytäntöönpanoa asunnossa voida enää jatkaa. Tässä tapauksessa Rikosseuraamuslaitoksella on velvollisuus selvittää, onko koevapaus mahdollista panna täytäntöön muussa paikassa. Jos koevapauden täytäntöönpanoa ei ole mahdollista jatkaa tai riittävää valvontaa ei voida järjestää edellä mainitun esteen, taikka koevapauteen sijoitetun laitoshoidon vaativan sairauden, tapaturman tai näihin rinnastettavan esteen vuoksi, niin koevapaus tulee peruuttaa. (KoevL 3:22 §.) Vangin mahdollisesta siirtämisestä vankilaan päättää Rikosseuraamuslaitoksen virkamies, mutta tässä on huomattava, että päätöksen koevapauden peruuttamisesta kokonaan tai määräajaksi tekee kuitenkin vankilan johtaja (KoevL 4:32 §).

Kuitenkaan säännös koevapauteen sijoitetun siirtämisestä vankilaan ei ole ehdoton ja koevapauden täytäntöönpanoa on mahdollista jatkaa tekemällä tilanteen vaatimat muutokset toimeenpanosuunnitelmaan. Eli vakavakaan sairaus ei ole välttämättä este koevapauden täytäntöönpanon

jatkamiselle. Säännöksen sovellettavuus riippuu, esimerkiksi sairaustapauksissa, mahdollisuudesta järjestää vangille laitoshoidon ajaksi riittävä valvonta. Tätä harkitessa otetaan huomioon henkilön kokonaistilanne, valvonnan tarve sekä esteen laatu että kesto. Myös riittävän valvonnan määrittäminen on harkinnanvaraista. (HE 140/2012 vp, 33–34.)

Koevapauteen sijoitetun vangin kanssa samassa asunnossa asuva henkilö voi perustellusta syystä kirjallisesti peruuttaa aiemmin antamansa suostumuksen. Tässä tapauksessa Rikosseuraamuslaitoksen tulee selvittää, onko koevapaus mahdollista panna täytäntöön muussa asunnossa. Jollei muuta soveltuvaa asuntoa löydy, niin koevapauden täytäntöönpano tulee perua. Myös, jos valvotun koevapauden edellytykset eivät enää sijoituspäätöksen jälkeen täyty, niin valvottu koevapaus tulee perua. (KoeVL 3:25 §.) Edellytyksiä ei enää katsota olevan esimerkiksi, kun toimintavelvoite ei ole toteutunut tai vangin käyttäytyminen ei vastaa koevapauteen sijoittamisen edellytyksiä tai hän ei enää sitoudu koevapauden ehtojen noudattamiseen (Mäkipää 2010, 205).

Lähtökohtaisesti rikkomustilanteet ovat joko lieviä tai törkeitä (HE 140/2012 vp, 35). Kun koevapauteen sijoitettu vanki syyllistyy rikokseen, taikka tahallisesti tai törkeästi rikkoo koevapaudesta annetun lain tarkoittamia velvollisuuksiaan, voidaan koevapaus peruuttaa kokonaan tai määräajaksi (KoeVL 3:26 §). Kun vanki tekee valvotussa koevapaudessa rikoksen, asiasta tulee tehdä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle (RL 2:13 §). Koevapautta ei voida peruuttaa enempää, kuin sitä on suorittamatta. Koevapauden peruuntuessa vanki tulee palauttaa vankilaan suorittamaan peruutettua osaa tämän koevapaudesta. (KoeVL 3:26 §.)

Törkeänä velvollisuuksien rikkomisena pidetään esimerkiksi asunnossa pysymisvelvoitteen tai osallistumisvelvoitteen rikkomista. Lisäksi muuta, kuin lievää alkoholista johtuvaa päihtymystilaa pidetään törkeänä velvollisuuksien rikkomisena. Lievissä rikkomistilanteissa koevapauteen sijoitetulle vangille tulisi antaa kirjallinen varoitus, jos suullista huomautusta ei voida pitää riittävänä. Lievä velvollisuuksien rikkominen voisi olla esimerkiksi vähäinen viikkoaikataulusta poikkeaminen tai puhalluskokeessa todetut vähäiset alkoholipitoisuudet. (HE 140/2012 vp, 35.) Kun valvotun koevapauden edellytyksenä on sitoutuminen lääkehoitoon, niin tätä sitoumusta rikkoessaan rikkomus katsotaan törkeäksi ja vanki palautetaan vankilaan (Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu).

Mikäli koevapauteen sijoitettu vanki rikkoo menettelyllään valvotusta koevapaudesta annetussa laissa säädettyjä velvollisuuksiaan muutoin kuin törkeästi ja tahallisesti, niin vangille on annettava

suullinen huomautus. Vangille voidaan antaa myös kirjallinen varoitus, jos huomautusta ei voida pitää riittävänä seuraamuksena. (KoevL 3:26 §.) Varoituksen antamisesta päättää vankilan johtaja, yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja, työjärjestyksessä määrätty apulaisjohtaja tai rikosseuraamusesimies ja huomautuksen vangille antaa Rikosseuraamuslaitoksen virkamies (KoevL 4:32 §). Saadessaan varoituksen vanki voi laatia aluejohtajalle oikaisuvaatimuksen (KoevL 5:40 §).

Vanki voi laatia Rikosseuraamuslaitoksen aluejohtajalle oikaisuvaatimuksen, jos koevapauden täytäntöönpanon peruuttaminen perustuu asuinkumppanin suostumuksen peruuttamiseen ja uutta asuntoa ei ole löydetty tai yleiset edellytykset eivät enää täytykään. Samoin, jos vangin koevapauden täytäntöönpano perutaan rikokseen syyllistymisen johdosta, niin vanki voi tehdä oikaisuvaatimuksen aluejohtajalle. (KoevL 5:40 §.)

Jos valvottuun koevapauteen sijoitettu vanki ilman pakottavaa syytä tahallisesti rikkoo velvollisuuttaan pysyä asunnossaan, niin rangaistusajaksi ei lueta aikaa rikkomusta seuraavan vuorokauden alusta sen vuorokauden loppuun, kun vanki palaa asuntoon, taikka otetaan kiinni vankilaan toimitettavaksi (KoevL 3:28 §). Rangaistusajan laskemisesta ja rangaistusajaksi lukemisesta päättää täytäntöönpanopäällikkö tai työjärjestyksessä erikseen määrätty muu virkamies (KoevL 4:32 §). Vanki voi tehdä oikaisuvaatimuksen aluejohtajalle rangaistusajaksi lukemisesta tehdystä päätöksestä (KoevL 5:40 §).

Jos koevapauteen sijoitetulle vangille tulee ennen koevapautta suorittamastaan rikoksesta suoritettavaksi uusi vankeusrangaistus tai sakonmuuntorangaistus, ja jos tästä johtuen koevapauden ehtojen noudattamista ei voida pitää enää todennäköisenä, tulee valvottu koevapaus peruuttaa. Koevapauden ehtojen noudattamista harkittaessa kiinnitetään huomiota myös rikoksen laatuun ja rikoksen tekemisen olosuhteisiin. Koevapaus tulee peruuttaa joka tapauksessa, jos uuden rangaistuksen täytäntöönpanon myötä valvotun koevapauden pituus ylittäisi kuusi kuukautta. (KoevL 3:22 §; HE 140/2012 vp, 34.) Vangin koevapauden peruuttamisesta kokonaan tai määräajaksi, uuden rangaistuksen vaikutuksesta koevapauden täytäntöönpanon jatkamiseen, taikka koevapauteen sijoitetun vangin vankilaan palauttamisesta päättää vankilan johtaja (KoevL 4:32 §).

Kuitenkin, jos kyseessä on sakonmuuntorangaistus, niin koevapautta ei tarvitse peruuttaa. (KoevL 3:22 §.) Tämä johtuu siitä, että sakon muuntorangaistus on todellisuudessa varallisuuteen kohdistuva seuraamus, ja se on myös tuomittu lievästä rikoksesta. Lisäksi sakon maksamatta jääminen on usein johtunut tuomitun sillä hetkellä suorittamasta vankeusrangaistuksesta, jonka

vuoksi vangilla ei ole ollut varaa maksaa sakkoa. Tällöin takaisin vankilaan joutuminen voisi johdattaa kohtuuttomiin seuraamuksiin, kuten työ- tai opiskelupaikan menettämiseen, joka pahimmassa tapauksessa vaarantaisi yhteiskuntaan sijoittumisen ja tehty työ olisi ollut turhaa. Myöskään keskenkäiset oikeusasiat eivät ole automaattinen este valvotun koevapauden täytäntöönpanon jatkamiselle. (HE 140/2012 vp, 15.)

Valvotun koevapauden peruuntuessa Rikosseuraamuslaitoksen on poistettava tekniset valvontavälineet koevapauteen sijoitetun vangin asunnosta ja hallusta. Toisin voidaan menetellä, jos edellä mainittu toiminta on vangin pakoilun tai muun vastaavan syyn vuoksi mahdotonta taikka ne jätetään vangin haltuun valvonnan järjestämiseksi avolaitoksessa. (KoevA 13 §.)

Rikosseuraamuslaitoksen on tehtävä selvitys, jos se epäilee koevapauteen sijoitetun rikkoneen velvollisuuksiaan. Selvitykseen tulee sisällyttää esitys ehtojen rikkomisen seuraamuksesta. Koevapauteen sijoitetulle vangille on myös varattava tilaisuus tulla kuulluksi selvitystä laadittaessa. Jos koevapauteen sijoitetun vangin epäillään rikkoneen velvollisuuksiaan törkeällä tavalla eikä asiaa saada välittömästi selvitettyä, niin Rikosseuraamuslaitoksen virkamies voi toimittaa vangin vankilaan siksi ajaksi, kunnes epäily velvollisuuksien rikkomisesta on selvitetty ja seuraamus velvollisuuksien rikkomisesta määrätty. (KoevL 3:27 §.) Tästä tekee päätöksen Rikosseuraamuslaitoksen virkamies (KoevL 4:32 §).

Selvitys tulee toimittaa vankilan johtajalle, työjärjestyksessä määrätylle apulaisjohtajalle tai rikosseuraamusesimiehelle. Selvitys on toimitettava myös yhdyskuntaseuraamustoimiston johtajalle, jos vangin epäillään koevapaudessa menetelleen törkeästi laissa säädettyjen velvollisuuksiensa vastaisesti. (KoevL 3:27 §.)

Lähtökohta on, että vanki toimitetaan siihen vankilaan, josta hänet on sijoitettu valvottuun koevapauteen. Kun kyseessä on avolaitos, vanki voidaan siirtää suljettuun vankilaan suorittamaan vankeusrangaistuksensa vielä suorittamatonta osaa, jos vankeuslain 6:2 §:n edellytykset täyttyvät. Vastaavasti koevapauden täytäntöönpanon peruuntuessa vanki voidaan siirtää suljetusta vankilasta edelleen avolaitokseen, jos vankeuslain 6:1 §:n mukaiset edellytykset ovat olemassa. (HE 140/2012 vp, 36.) Vangin laitossijoittelusta päättää arviointikeskuksen johtaja (VankL 4:11 §).

5.2 Vapautuminen ehdonlaiseen vapauteen

Valvottu koevapaus päättyy, kun koevapauteen sijoitettu vanki päästetään ehdonlaiseen vapauteen, taikka vankeusrangaistuksen ollessa suoritettu kokonaan. Valvotun koevapauden toimeenpanosuunnitelmassa on määritelty tarkempi ajankohta, jolloin vangin on tultava Rikosseuraamuslaitoksen yksikköön koevapauden täytäntöönpanossa käytettyjen teknisten valvontavälineiden luovuttamista sekä muita vapauttamistoimenpiteitä varten. (KoevL 5:36 §.)

Valvottu koevapaus voidaan päättää myös Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen toimesta poistamalla käytöstä ja ottamalla haltuun koevapauden täytäntöönpanossa käytetyt, vangin hallussa olleet, tekniset valvontavälineet (KoevL 5:36 §). Valvontavälineiden palauttaminen tai nouto järjestetään erikseen sopimalla koevapauteen sijoitetun kanssa, mutta kuitenkin niin, että se tapahtuisi kello 7:n ja 17:n välisenä aikana (KoevA 16 §). Samalla voidaan myös luovuttaa vangille ehdonalaista vapauttamista koskevat asiakirjat koevapauden täytäntöönpanoon käytetyssä asunnossa (KoevL 5:36 §).

Määräaikaista vankeusrangaistusta suorittavan vangin ehdonalaisesta vapaudesta, sen lykkäämisestä, taikka ehdonalaisen vapauden valvonnasta päättää vankilan johtaja (VankL 21:2 §; RL 2c:5 §). Elinkautiseen vankeuteen tuomitun vangin ehdonalaistavapauttamista käsittelee hakemuksesta Helsingin hovioikeus (Laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä 1 §).

Vanki määrätään ehdonlaiseen vapauteen vapautuessaan valvontaan, jos vangin koeaika on pitempi, kuin yksi vuosi tai rikos on tehty alle 21-vuotiaana tai vanki sitä itse pyytää tai vanki on sitoutunut noudattamaan ehdonalaisessa vapaudessa valvotusta koevapaudesta annetun lain mukaista lääkehoitoa sekä siihen liittyvää muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja. Poikkeuksena vanki voidaan jättää myös asettamatta valvontaan, jos se on maasta poistamisen, vakavan sairauden tai muun erityisen syyn johdosta selvästi tarpeetonta. (Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 4 §.) Koeaika alkaa ehdonalaisen vapauden alkaessa ja se on jäännösrangaistuksen pituinen, mutta kuitenkin koeaika on enintään kolme vuotta (RL 2c:13 §).

Mikäli ehdonalaisessa vapaudessa valvottava henkilö jättää noudattamatta lääkehoitoa, muuta hoitoa tai tukea koskevia määräyksiä, taikka lopettaa lääkehoidon eikä kirjallisesta kehotuksesta huolimatta jatka valvontasuunnitelman noudattamista, niin Rikosseuraamuslaitoksen on viipymät-

tä ilmoitettava siitä syyttäjälle. Tällöin syyttäjän tulee harkita tulisiko jäännösrangaistus panna täytäntöön ja syyttäjän onkin viipymättä esitettävä täytäntöönpanovaatimus tuomioistuimelle, joka on ensimmäisenä oikeusasteena ratkaissut ehdottomaan vankeuteen johtaneen rikosasian tai, jonka tuomiopiirissä valvottava asuu tai vakinaisesti oleskelee (Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 10–10a §.)

6 LAKIUUDISTUKSEN VAIKUTUKSET

6.1 Odotetut lakiuudistuksen vaikutukset

Uuden lainsäädännön odotetaan lisäävän vankien oikeusturvaa ja yhdenvertaista kohtelua. Myös vankien perheenjäsenten oikeusturvaa on lainsäädännössä pyritty parantamaan täsmällisillä säännöksillä suostumuksen antamisesta ja peruuttamisesta. Valvottu koevapaus on myös keino edistää kriminaalipoliittisten linjausten toteuttamista ja ohjata vankilukua. Tavoitteeksi on asetettu, että valvotussa koevapaudessa olisi vuonna 2016 keskimäärin 200 vankia päivässä. (HE 140/2012 vp, 18.)

Tehokkaammat valvontamuodot taas mahdollistavat myös riskialttiimpien vankien sijoittamisen valvottuun koevapauteen. Erityisesti tämä tulee mahdollistamaan suljetuista vankiloista vapautuvien pitempiaikaisten vankien hallitun vapauttamisen, kun avolaitoksen kautta vapautuminen ei ole ollut mahdollista. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 21.) Koevapauden huolellinen valmistelu vaatii enemmän henkilöstöresursseja ja tehostettu tekninen valvonta luultavasti lisää ilmi tulleiden rikkomusten määrää. Nämä kaikki tulevat lisäämään Rikosseuraamuslaitoksen työtä. (HE 140/2012 vp, 17.)

Teknisen valvonnan uusien toteutustapojen kustannukset riippuvat valvontasovellusten valinnasta. Kaksiosainen satelliittipaikannin taikka GSM/GPS -paikannin maksavat kehoon kiinnitettävän valvontapannan kanssa 3,8 euroa vuorokaudessa henkilöä kohden. Mahdollinen äänentunnistuksen käyttö lisäisi kustannuksia yhden euron vuorokaudessa jokaista koevapauteen sijoitettua henkilöä kohden. Kotipäätevalvonnan päätelaite maksaa 1,8 euroa vuorokaudessa ja pantavalvonta 1,1 euroa vuorokaudessa henkilöä kohden, joten kustannukset ovat yhteensä 2,9 euroa vuorokaudessa jokaista koevapauteen sijoitettua kohden. (HE 140/2012 vp, 17.)

Uusien teknisten valvontaratkaisujen vuoksi valvottuun koevapauteen olisi mahdollista sijoittaa enemmän vankeja, jolloin säästöjä syntyy valvotun koevapauden pienemmistä päivittäisistä kustannuksista vankeuspäivän kustannuksiin verrattuna. Yhden vankeuspäivän hinta oli vuonna 2011 suljetussa vankilassa 205 euroa ja avolaitoksessa 159 euroa. Valvotussa koevapaudessa puolestaan yhden vankeuspäivän hinta vuonna 2011 oli 59 euroa. (HE 140/2012 vp, 17.)

Lääkehoidosta ei uskota lakiuudistuksen myötä tulevan merkittäviä lisäkustannuksia. Lääkehoitoon on arvioitu osallistuvan vuosittain enintään 10 vankia. Lääkehoidon ja psykososiaalisen hoidon ja tuen kokonaiskustannukset vuosittain yhtä osallistujaa kohden on arvioitu olevan korkeintaan noin 20 000 euroa ja kokonaisuudessaan noin 200 000 euroa vuodessa. (HE 140/ 2012 vp, 18.)

Kokonaiskustannuksista esimerkiksi lääkkeiden vuosikustannukset yhtä osallistujaa kohden voivat vaihdella 80 eurosta 3 000 euroon lääkityksestä riippuen. Tämän lisäksi lääkehoidon testaus- ja muut seurantakustannukset tulevat olemaan 1 500 eurosta 2 000 euroon yhtä lääkahoitoon osallistujaa kohden vuodessa ja psykososiaalisen hoidon kustannukset vastaavasti noin 5 000 eurosta 15 000 euroon vuodessa hoidon tarpeesta ja tiheydestä riippuen. (HE 140/ 2012 vp, 18.)

Lääkehoidon kustannusten maksaminen valtion varoista on katsottu olevan perusteltua, koska hoidolla tavoitellaan seksuaalirikollisten uusimisriskin vähentämistä. Lisäksi kustannuksia arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että hoito lisää yhteiskunnan turvallisuutta ja vähentää mahdollisia myöhempiä kustannuksia, kun lääkehoito sekä muu hoito ja tuki ehkäisevät seksuaalirikoksen uusimisen. (HE 140/ 2012 vp, 18.)

Koska valvotun koevapauden lähtökohtana on, että siihen sijoitetut vangit huolehtivat itse toimeentulostaan ja kustannuksistaan, niin valvotun koevapauden tulisi olla toteutettavissa ilman määrärahojen lisäyksiä. Tietyin edellytyksin maksettavat matkakorvaukset voivat hieman kasvaa odotetun koevapauden käytön laajentumisen johdosta. (HE 140/2012 vp, 17.)

Päätösvalan delegoimisen arviointikeskuksilta vankilan johtajalle odotetaan yksinkertaistavan ja nopeuttavan koevapauden valmisteluprosessia. Se vähentää myös arviointikeskusten työmäärää. Koska vankilan johtaja päättää myös koevapauden peruuttamisesta kaikissa tapauksissa, niin tämänkin odotetaan yksinkertaistavan ja nopeuttavan menettelyä. (HE 140/ 2012 vp, 17.)

6.2 Lakiuudistuksen vaikutukset ja kokemukset käytännössä

Tässä kerrotaan tutkimustuloksista haastatteluiden pohjalta. Keskeisimpänä sisältönä ovat virkamiesten mielipiteet uudesta laista, havaitsemani tulkinnan varaisuudet päihteettömyysvelvoitteen

rikkomisen törkeyttä arvioidessa ja, onko uusi laki vaikuttanut käytännön työskentelyyn, jos on, niin miten ja kuinka paljon. Tutkimustuloksena tuodaan esille myös vankeuslaille ominaisten kurinpitosäännösten puuttumista valvotusta koevapaudesta annetusta laista, sillä tästä johtuen valvottuun koevapauteen sijoitetut vangit ovat ainoa ryhmä vangeista, jotka eivät ole kyseisten säännösten vaikutusten piirissä.

6.2.1 Vaikutukset virkamiesten työmäärään

Valvotun koevapauden lakiuudistuksella ei ole ollut suuria vaikutuksia vankilan johtajan päivittäisten virkatehtävien hoitoon, vaikka sen myötä päätösvalta vangin sijoittamisesta valvottuun koevapauteen siirtyi vankilan johtajalle (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu). Johtaja on se henkilö, joka luo puitteet, miten valvottuun koevapauteen lähdetään ja näin varmistaa edelleen valvottujen koevapauksien laadun säilymisen (Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu). Valvotun koevapauden valmistelu on yhteistyötä ja jopa kesken koevapauden valmistelun on mahdollista käydä henkilökunnan kanssa keskustelua valvottuun koevapauteen sijoittamisesta (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu). Koevapaudet ovat pitkälle ja tarkkaan valmisteltuja prosesseja (Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu). Tästä johtuen johtajan tehtäväksi jääkin lähinnä menettelyn muodollinen tarkastaminen vahvistettaessa toimeenpanosuunnitelmaa. Lisäksi suljetuissa vankiloissa koevapauteen sijoitettujen vankien määrä on lähinnä muutama vanki päivässä. (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu.)

Vankiloiden työmäärä on luonnollisesti kasvanut, sillä nykyään vankila selvittää vangin edellytykset valvottuun koevapauteen eikä enää arviointikeskus. Valmistelussa käytetään aikaa muun muassa taustojen selvittämiseen, yhteistyökumppanien ja toimintapaikkojen selvittämiseen, ja asuntoasioiden hoitoon, toimintavelvollisuuden selvittelyyn sekä keskeneräisiin oikeusasioihin ja siihen, edistääkö koevapaus ransun toteutumista. Lisäksi uuden lain myötä vankien hakemusten määrä valvottuun koevapauteen on kasvanut ja vangit ovatkin entistä aktiivisempia. (Rikosseuraamusesimies 1, 7.5.2014, haastattelu.)

Lakiuudistustakin enemmän ylimääräistä työtä on aiheuttanut vankitietojärjestelmän uusi osio. Vankitietojärjestelmässä on tullut entistä tarkemmaksi viikoittaisten aikataulujen laatiminen, jopa koko koevapauden ajalle. (Rikosseuraamusesimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu.)

6.2.2 Rikkomukset

Vähäiset alkoholipitoisuudet lukeutuvat lieväksi rikkomukseksi, koska sillä luultavimmin päästään kokonaisuutena parhaaseen lopputulokseen (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu). Lievä rikkomuskin on kuitenkin rikkomus ja se osoittaa päihteiden käytön olevan kiellettyä. Käytännön tavoitteena on vähentää koevapauksien peruuttamista lievissä tapauksissa. Lakia valmisteltaessa on mietitty myös mahdollisuutta, että koevapaus perutaan myös lievissä tapauksissa, kuten Ruotsissa tehdään. (Mohell 13.5.2014, sähköpostihaastattelu.) Tällaiseen lievennykseen on myös mitä luultavimmin johtanut viranomaisten tulostavoitteet, sillä jos noudatetaan liian tiukkaa linjaa, niin valvotussa koevapaudessa tulee enemmän epäonnistumisia. (Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu.) Tällä varoituskäytännöllä pitkitetään vankilaan joutumisen riskiä ja annetaan myös uusi mahdollisuus (Rikosseuraamuskeskimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu). Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteen mukaisesti päivässä tulee olla tietty määrä vankeja sijoitettuna valvottuun koevapauteen ja liian ankaralla puuttumisella tavoitteeseen tuskin päästäisiin. Hyvin suurella osalla vangeista on päihdeongelma eikä Rikosseuraamuslaitos pysty takaamaan päihderiippuvuuden katkeamista edes vankilassa, joten se ei ole mahdollista myöskään valvotussa koevapaudessa. (Rikosseuraamuskeskimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu.) Lisäksi valvotussa koevapaudessa ollessaan vanki on omassa tavanomaisessa ympäristössään, johon voivat myös kuulua erilaiset päihteet (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu). Vaikkei päihteiden käyttöä tietenkään sallita, niin toisaaltahan niiden hallittuun käyttöön on kehitystä entiseen (Rikosseuraamuskeskimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu). Vankien ajatusmaailma on usein hetkessä ja kyseisessä päivässä elämistä, jolloin on vaikea nähdä seuraussuhteita, joita esimerkiksi päihteiden käytöstä voi seurata. Lähtökohtana tuleekin siis pitää sitä, että vanki sitoutetaan kirjallisesti päihteettömyyteen ja sen testaamiseen. Päihteettömyys on siis ehdotonta, mutta jos yksittäistapauksessa on asiaan liittyen havaittavissa puoltavia piirteitä, niin voidaan harkita enintään varoituksen antamista. (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu.)

Puhuttaessa alkoholista rajan vetäminen lievän ja törkeän rikkomuksen välille on vaikeaa ja silloin tilanteessa tuleekin tarkastella kokonaisuutta (Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu; Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu). Jokainen laitos tulee kuitenkin tekemään oman päätöksensä. Kuitenkin aina, kun vanki tavataan päihteiden vaikutuksen alaisena, hänet otetaan mukaan ja laitos puolestaan suorittaa tapauksen selvityksen ja vangin kuulemisen. (Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu.) Vertaamalla esimerkiksi rattijuopumuksen tunnusmerkistöä, joka tapahtuessaan olisi jo rikos, niin lievän ja törkeän rikkomuksen raja olisi mahdollista vetää 0,5 promilleen

(Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu; Rikosseuraamusesimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu). Huumausaineiden käyttö taas luetaan törkeäksi rikkomukseksi (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu; Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu).

Koevapaudessa mahdolliset seuraamukset rikkomuksista ovat suullinen huomautus, kirjallinen varoitus ja koevapauden peruuttaminen. Vankeuslain kurinpitösäännöksille ei nähdä tarvetta valvotussa koevapaudessa. (Mohell 13.5.2014, sähköpostihaastattelu; Vankilan johtaja 2, 6.5.2014, haastattelu; Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu.)

Koevapauden keskeytyessä siihen sijoitettu vanki menettää todennäköisesti niin vuokra-asuntonsa kuin myös työpaikkansakin (Rikosseuraamusesimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu). Päihde- ja moniongelmaiselle vangille on vaikeaa olla siviilissä niissä olosuhteissa, joissa on kaveripiirin houkutukset ja muut aineet tarjolla. Siinä tilanteessa on vaikeaa elää toimeenpanosuunnitelman edellyttämien sääntöjen mukaisesti. (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu). Koevapaudessa vangilla on mahdollisesti jopa suuremmat riskit, kuin vankilassa. (Rikosseuraamusesimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu.)

6.2.3 Lakiuudistuksen onnistuminen

Uudistuksen myötä 2track -seurantapuhelimen tai matkapuhelimen lisäksi odotettu panta on ollut hyvä uudistus, sillä sen ansiosta voidaan valvoa, että vanki pysyy 21–06 välisenä aikana kotonaan asunnossa pysymisvelvollisuutensa mukaisesti. Aiemmin oli mahdollista jättää 2track tai matkapuhelin pöydälle ja pahimmillaan kuultiin poliiseilta, että valvottava vanki on ollut jossain muualla, kuin kotonaan. Vangeille oli selvää, että he saavat olla yöt suhteellisen rauhassa, jolloin heitä ei pystytty sitouttamaan koteihinsa. Tästä syystä valvotun koevapauden uskottavuuskin alkoi kärsiä. Nykyään vaaditaankin, että kaikki koevapauteen sijoitetut vangit lähtevät koevapauteen pannan kanssa. Kokonaisuutena arvioiden uusi laki on hyvä, aiempi oli liian suppea. Säännösten nosto lakiin selkeytti käytännön toimia. Nykyään kaikilla vangeilla on mahdollisuus pyrkiä hakeutumaan valvottuun koevapauteen. (Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu.) Laki on määritellyt myös päätösvallat selkeästi (Rikosseuraamusesimies 1, 7.5.2014, haastattelu).

Hyvä laki asettaa asianmukaiset reunaehdot ja siinä säädetään olennaisimmista asioista, jolloin laki antaa viranomaiselle vielä mahdollisuuden toimia tavalla, joka on tarkoituksenmukaisinta ja

tehokasta (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu). Uudistus ei aiheuttanut mitään suuria uudistuksia (Rikosseuraamusesimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu), sillä vankeusasetuksessa oli pääsääntöisesti samat säännökset, jotka nyt on nostettu lain tasolle (Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu). Positiivista on se, ettei päätöksiä tarvitse enää kierrättää arviointikeskusten kautta, vaan päätös koevapauden sijoittamisesta tehdään laitoksessa, jossa on myös tieto ja parhain vankituntemus (Rikosseuraamusesimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu). Päätösvalta on tuotu lähityöajatuksen mukaisesti lähemmäs asiakasrajapintaa (Vankilan johtaja 1, 30.4.2014, haastattelu).

Valvotusta koevapaudesta annetun lain koevapauden edellyttämä lasten kuuleminen, edellytyksiä selvittäessä, on myös ehdottomasti positiivinen uudistus, sillä muun muassa kunnan viranomaiset on tätä kautta saatu sidottua prosessiin. Tätä on voitu ajatella myös uudistuksesta ilmenneenä aikataulullisena haasteena. (Rikosseuraamusesimies 2, 14.5.2014, puhelinhaastattelu.)

Lakimuutoksen nostamia tulkinnanvaraisuuksia tai ongelmia ovat alkoholin käyttöön liittyvä lievän ja törkeän rikkomuksen ero, ja toimeenpanovelvollisuuden viiden tunnin sääntö. Eli valvotussa koevapaudessa vangin tulee osallistua toimintaan vähintään viisi tuntia viikossa. Tämä johtaa entistä vähäisempään tuottavaan toimintaan ja lisää toimetonta aikaa. Rangaistusta suoritettaessa toimettomuus on yksi tärkeimpiä ongelmatekijöitä. (Tukipartion ohjaaja 5.5.2014, haastattelu.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli perehtyä valvottuun koevapauteen, sen normeihin sekä lakiuudistukseen ja sen syihin. Tavoitteeksi opinnäytetyölleni asetin, että se olisi kattava katsaus koevapaudesta ja sitä sääntelevistä normeista. Halusin luoda sisällöllisesti kattavan kokonaisuuden, joka voisi antaa jotain uutta niin rikosseuraamusalan henkilöstölle ja alaa tunteville ihmisille kuin myös muille, jotka eivät alaa tai koevapautta tunne. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1) mikä on valvotun koevapauden tarkoitus, 2) mikä on valvottu koevapaus ja 3) mitkä ovat uuden lainsäädännön tavoitteet sekä vaikutukset käytännössä.

Valvottu koevapaus otettiin käyttöön jo lokakuussa 2006 vankeusrangaistuksen kokonaisuudistuksen myötä. Suppeista säännöksistä ja uudesta toimintaprosessista johtuen käyttöönotto ei sujunut ilman ongelmia ja ristiriitoja valtakunnallisella tasolla, joka pahimmillaan haittasi vankien yhdenvertaisuutta. Tilannetta ei helpottanut se, että rikoslain säännösten lisäksi valvotusta koevapaudesta oli säännöksiä useissa eri normeissa ja yksityiskohtaisimmat säännökset olivat vankeusasetuksessa. (HE 140/2012 vp, 4.)

Rikoslain säännös valvotusta koevapaudesta ei säättänyt siitä, mitä koevapaudella tarkoitettiin tai, mikä sen sisältö oli (PeVL 21/2005 vp, 5). Rikoslaki säätikin ainoastaan pääasiassa koevapauden edellytyksistä. Valtakunnallisia ja alueellisia eroavaisuuksia tai erilaisia tulkintoja oli muun muassa koevapauden tarkoituksen mukaisesta kohderyhmästä, koevapauden edellytyksistä ja kyseisistä menettelytavoista sekä koevapauden peruuttamisesta ja rangaistusajaksi lukemisesta (HE140/2012 vp, 13; Mäkipää 2010, 213–216). Koska koevapauden sisällöstä ei ollut yhtäläistä tulkintaa, niin käytännössä koevapauteen sijoitettiin niin sanotusti helppoja vankeja, joilla oli jo valmiiksi hyvät edellytykset onnistua valvotussa koevapaudessa. Tällöin koevapauden ulkopuolelle jäivät vangit, jotka olisivat tarvinneet nimenomaan tukea ja valvontaa, ja erityisesti valmennusta vapautumiseen. Tältä osin valvotun koevapauden tavoite ei aluksi toteutunut. Koko rangaistustaan vankilassa suorittavia vankeja lukuun ottamatta, joille oli säädetty pakollinen valvottu koevapaus, joka puolestaan aiheutti ristiriitoja tapauksissa, joissa vanki ei sitoutunut koevapauden ehtoihin, kuten päihitteettömyyteen. Vankeuslaki ei antanut silloiselle Rikosseuraamusvirastolle valtuuksia antaa valvottua koevapautta koskevia määräyksiä, joten se antoi valvottua koevapautta koskevan menettelyohjeen (Rikosseuraamusvirasto 2009, hakupäivä 15.3.2014), joka ei edellenkään saanut kaikkia tulkinnanvaraisuuksia poistettua.

Koivapaus oli koettu monivaiheiseksi prosessiksi panna täytäntöön, sillä vangin, vankilan ja mahdollisten yhteistyötahojen lisäksi kuitenkin varsinainen päätösvalta oli rikosseuraamusalueen arviointikeskuksella tai Rikosseuraamusalueen keskushallintoyksiköllä, jos vanki oli pitkäaikaisvanki (HE 140/2012 vp, 7, 13; Rikosseuraamusvirasto 2009, hakupäivä 15.3.2014). Aiemmin ei ollut myöskään säädetty tarkemmin koivapauden valvonnasta. Vaikkakin tämä oli jo alkujaankin tietoinen päätös, niin vuosien varrella ongelmaksi muodostui koivapautteen sijoitetun vangin kotiinsa sitouttaminen erityisesti yöaikaan, koska koivapautta valvottiin vain seurantapuhelimella tai kännykällä ja näitä jäljittämällä sekä valvontasoitoilla (PeVL 21/2005, hakupäivä 18.1.2014; Tukipartion ohjaaja, haastattelu 5.5.2014). Vangit ymmärsivät varsin nopeasti, että he saattoivat olla yöaikaan varsin rauhassa. Käyttöönottoaiheen aikana pilotoitu valvontapartiokaan ei saanut tätä korjattua, vaikka sen luominen ja vakiintuminen valvonta- ja tukipartioksi selkeyttivätkin koivapauden fyysiseen valvontaan liittyneitä ongelmia (Tukipartion ohjaaja, haastattelu 5.5.2014). Tosin tukipartioonkaan ei ollut etukäteen laintasolla valmistauduttu, sillä heillä ei ollut varsinaisesti toimivaltuuksia ennen kuin vanki oli heidän ajoneuvossaan.

1.1.2014 voimaan tullut laki valvotusta koivapaudesta säädettiin korjaamaan näitä kaikkia tulkin- taeroja säätämällä valvotusta koivapaudesta tarkemmin ja laintasolla. Tällä haettiin myös yh- denmukaista valtakunnallista linjaa, selkeämpää prosessia ja kykyä lisätä päivittäin valvotussa koivapaudessa olevien vankien määrää. Laki säätääkin valvotusta koivapaudesta paljon yksi- tyiskohtaisemmin, sillä siinä on säädetty koivapauden sisällöstä, sen edellytyksistä lääkehoidos- ta, toimintavelvollisuudesta, asunnosta sekä siinä pysymisestä. Näiden lisäksi laki säätää myös yksityiskohtaisesti erilaisista tilanteista koivapauden edellytysten selvittämisessä ja koivapauden valmistelusta sekä toimeenpanosuunnitelmasta ja sen muuttamisesta. Lisäksi on säädetty koivapautteen sijoitetun vangin velvollisuuksista ja valvonnasta kokonaisvaltaisesti sekä velvollisuuksien rikkomisesta, niistä aiheutuvista seuraamuksista, ja päätösvallasta.

Lakiuudistus on syntynyt käytännön tarpeista, mutta se on myös rakentunut Rikosseuraamuslai- toksen vuosien aikana luoman koivapausprosessin ympärille. Yksi merkittävimmistä koivapau- den uusista ehdoista on mahdollisuus asettaa koivapauden ehdoksi lääkehoito, psykososiaali- nen hoito ja muuta tukea, ja vaatia seksuaalirikoksesta tuomittua vankia noudattamaan näitä koivapauden ehtoja ja määräyksiä. Vangin tuleekin sitoutua näihin koivapautensa ajaksi, mutta myös siksi aikaa, kun tämä on päässyt ehdonalaan vapautteen (KoeVL 1:3-4 §). Lääkehoitoon on arvioitu osallistuvan vuosittain noin 10 vankia ja kustannusten olevan noin 20 000 euroa vuo-

nessa vankia kohden (HE 140/2012 vp, 18). Hallituksen esityksen perusteella on kuitenkin epäselvää, onko kustannuksissa myös huomioitu ehdonalaisessa vapaudessa oleva aika, sillä ehdonalainen vapaus on kuitenkin mahdollista olla enintään kolmen vuoden mittainen ja lääkehoitoon sitoutunut vanki on sitoutunut noudattamaan hoitoa myös koko ehdonalaisen vapauden ajan.

Valvottu koevapaus on nykyisin seuraamusjärjestelmän itsenäisesti toimiva osa. Sen tarkoituksena on vapauttaa vanki suunnitelmallisesti asteittain takaisin yhteiskuntaan sekä ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia yhteiskunnassa. Valvottu koevapaus on enintään kuuden kuukauden mittainen valvottu jakso siviilissä, jossa vanki voi tuetusti harjoitella normaalia elämää osana yhteiskuntaa. Uuden lain myötä sen reunaehdot ja sisältö ovat tarkentuneet ja aikaisempia puutteita on korjattu.

Valvottuun koevapauteen ja siitä annettuun lakiin ollaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten keskuudessa tyytyväisiä. Se on tuonut selkeyttä koevapauteen suunnitelmallisena prosessina. Laki antaa nyt selkeät linjaukset alkaen koevapauteen sijoittamisen edellytyksistä ja sen sisällöstä aina koevapauden päättymiseen ja päätösvaltaan saakka. Täsmällisiä säännöksiä päätösvalta on pidetty myös hyvänä, sillä nyt on säädetty tarkasti, kuka tekee päätökset. Päätösvalta koevapauteen sijoittamisesta on siirretty arviointikeskuksista vankilaan, jossa onkin paras vankituntemus (Rikosseuraamusesimies 2, puhelinhaastattelu 14.5.2014). Tämän tavoitteena on ollut joustavoittaa ja yksinkertaistaa koevapautta prosessina ja keventää arviointikeskusten työmäärää.

Kuitenkin eri virkamiesten keskuudessa herättää ihmetystä se, missä tilanteessa menee päiheteettömyysveloitteen osalta lievän ja törkeän rikkomuksen raja. Tämä johtuu siitä, että ainoastaan rikokseen syyllistyessään tai törkeästi ja tahallisesti velvollisuuksiaan rikkoessa vanki voidaan palauttaa takaisin vankilaan suorittamaan rangaistustaan loppuun. Tärkeänä pidettiin kokonaisvaltaista arviointia siitä, missä olosuhteissa, milloin ja miten päihtyminen on tapahtunut. Alkoholin osalta tämä on ongelmallista myös muun muassa promillemäärien johdosta, sillä missä on näiden raja. Osa Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehistä oli sitä mieltä, että muun muassa promilleraja, jossa rikkomus muuttuu törkeäksi olisi 0,5 promillea, sillä tällöin tunnusmerkistön täytyessä vanki syyllistyisi rattijuopumukseen. Päiheteettömyyden rikkomista huumeiden käytöllä taas haastattelijan perusteella pidetään aina törkeänä. Tällainen jaottelu päiheteettömyysveloitteen osalta lievään tai törkeään rikkomukseen voi tulla mahdollisesti valtakunnallisella tasolla vaikuttamaan

vankien yhdenvertaiseen kohteluun, sillä päätösvalta koevapauden peruuttamisesta ja vangin palauttamisesta takaisin vankilaan tehdään itsenäisesti jokaisessa Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä.

Mahdollisuuden tulkita päihde- ja huumausvelvoitetta lieväksi rikkomukseksi on perusteltu siten, että lievääkin rikkomusta pidetään rikkomuksena ja siitä aiheutuu seuraamus, joka on tässä tapauksessa suullinen huomautus tai kirjallinen varoitus. Syyksi voidaan myös nähdä halu antaa vangille uusi mahdollisuus, viranomaisten tulostavoitteet, vähentää koevapauksien peruuttamisia lievissä rikkomuksissa, parempi osuus onnistuneiden koevapauksien tilastoissa ja suomalaisten vankien suuri päihdeongelmaisten määrä.

Laki on erikseen säätänyt valvottuun koevapauteen omat hallinnolliset seuraamukset, eli suullisen huomautuksen, kirjallisen varoituksen, taikka koevapauden peruuttamisen määräajaksi tai kokonaan. Tätä on perusteltu sillä, että koevapaus on päihde- ja moniongelmaiselle vangille vaikea tilanne vanhojen yhteyksien ja houkutusten vuoksi. Pahimmillaan vanki taas voi takaisin vankilaan joutuessaan menettää esimerkiksi niin asuntonsa kuin myös työpaikkansa, joten varsinaisia kurinpitotoimia ei ole nähty tarpeellisena.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöni tarkoitukseni oli asettanut kattavan perehtymisen valvottuun koevapauteen sekä sen normeihin ja lakiuudistukseen, ja sen syihin. Lisäksi tavoitteenani oli luoda opinnäytetyöstäni sisällöllisesti kattava kokonaisuus, josta on saatavilla pohja koevapauden normiperustalle ja luoda laaja-alainen katsaus koevapauden sisältöön. Tarkoitukseni on ollut, että opinnäytetyö voisi tuoda lisäarvoa niin rikosseuraamusalan henkilöstölle ja alaa tunteville ihmisille kuin myös muille, jotka eivät alaa tai koevapautta tunne. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat 1) mikä on valvotun koevapauden tarkoitus, 2) mikä on valvottu koevapaus ja 3) mitkä ovat uuden lainsäädännön tavoitteet sekä vaikutukset käytännössä.

Opinnäytetyön ensisijaisena lähteenä on käytetty lainsäädäntöä ja hallituksen esityksiä, eli lakia valvotusta koevapaudesta, rikoslakia, vankeuslakia, lakia pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä, valtioneuvoston antamaa asetusta valvotusta koevapaudesta, valtioneuvoston antamaa asetusta vankeudesta sekä hallituksen esitystä eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi HE 262/2004 vp, ja hallituksen esitystä eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi HE 140/2012 vp. Säädösten ja lainvalmisteluasiakirjojen lisäksi on käytetty Leena Mäkipään vuonna 2010 julkaisemaa Oikeuspoliittiselle tutkimuslaitokselle tekemää tutkimusta valvotusta koevapaudesta. Opinnäytetyötä varten saatavissa oleva kirjallisuus oli hyvin niukkaa. Kaikki saatavissa oleva kirjallisuus käsitteli enemmän tuomioistuinten tuomitsemia seuraamuksia yleisesti, kuin juuri valvottua koevapautta. Vähäinen rikosoikeudellinen kirjallisuus, mitä valvotusta koevapaudesta oli saatavilla, olikin lopulta pitkälti hallituksen esitysten toistoa ja uudelleen kerrontaa. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoilla oli merkitystä opinnäytetyöhöni niistä saamani lisäinformaation kannalta, mutta eräänlaiseksi heikkoudeksi koin, että ei ollut saatavissa tietoa millaisiin toimintoihin koevapauteen sijoitetut vangit olivat sijoittuneet koevapautensa aikana.

Valvotun koevapauden tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia palata takaisin yhteiskuntaan. Rikosseuraamuslaitos on vuodesta 2006 saakka kehittänyt valvottua koevapautta järjestelmänä ja omaksunut nykyisenkaltaiset käytännöt, jotka ovat nyt myös konkretisoituneet valvotusta koevapaudesta annetun lain myötä. Tutkittaessa koevapauden edellytyksiä, vangin velvollisuuksia ja myös keinoja, joilla valvottu koevapaus suoritetaan, uskon sen täyttävän tarkoituksensa ja vahvistavansa paikkansa osana seu-

raamusjärjestelmää ja vankeusrangaistusta. Haastateltavien virkamiesten näkemysten mukaisesti näen valvotun koevapauden myönteisenä uudistuksena, jolla siihen soveltuvaa vankia voidaan auttaa palaamaan yhteiskuntaan ja rikoksettomaan elämään.

Opinnäytetyöni on tehty ensisijaisesti oikeuslähdeopin mukaisesti, jota olen laadullisen tutkimuksen menetelmän mukaisesti täydentänyt haastatteluilla, ja koonnut opinnäytetyön niin kutsutulla vetoketjumallilla. Opinnäytetyö on toteutunut tavoitteideni ja tarkoituksensa mukaisena kyseisiä menetelmiä hyödyntäen, joiden käyttäminenkin onnistui mielestäni hyvin. Opinnäytetyön heikkoutena voisi mahdollisesti pitää vähäistä kokemusta uudesta lainsäädännöstä, sillä tätä kirjoittaessani laki on ollut voimassa ainoastaan viisi kuukautta. Toisaalta laki on kuitenkin osittain rakentunut aiemmin Rikosseuraamuslaitoksessa luotujen koevapauden toimintaprosessien ympärille, joten mitään suuria muutoksia laki ei ole tuonut.

Oppimisprosessina opinnäytetyön kirjoittaminen opetti minulle erityisesti tiedon jäsentelyä. Tämän lisäksi opin myös käyttämään käyttämiäni tutkimusmenetelmiä ja perehdyin niistä kirjoitettuun kirjallisuuteen opinnäytetyöni aikana. Oppimistani, opinnäytetyön onnistumista ja tutkimustulosten luotettavuutta edistivät merkittävästi virkamiehille suoritettut haastattelut, jotka onnistuivat hyvin.

Alkuperäinen tavoite oli saada opinnäytetyö valmiiksi elokuuksi 2014, mutta tavoiteaika muuttuikin nopeasti toukokuulle 2014. Aikataulu on osoittautunut tiukaksi, mutta on pitänyt, vaikka vastaanotin kirjoittamisprosessin aikana kokopäiväisen virkasuhteen rikosseuraamusosalta.

Opinnäytetyöni jälkeisiä jatkotutkimuksia valvotusta koevapaudesta riittää edelleen, sillä opinnäytetyöni on laadittu oman suuntautumisvaihtoehdoni mukaisesti oikeudellisesta näkökulmasta ja laki on vielä tuore. Mahdollisia tutkittavia aiheita tulevaisuudessa, kunhan lakiuudistuksesta on saatu lisää kokemuksia ja tilastotietoja, olisivat esimerkiksi uuden lain vaikuttavuuden tutkiminen, vangin pääseminen valvottuun koevapauteen omasta hakemuksestaan, valvottuun koevapauteen sijoittamisen edellytysten täytyminen tai muutokset valvottuun koevapauteen sijoittamiseen suljetusta vankilasta. Erityisesti valvotun koevapauden vaikuttavuuden tutkiminen tulevaisuudessa olisi suositeltavaa, sillä Rikosseuraamuslaitoksen vuoden 2012 tilastojen mukaan nykyään valvotusta koevapaudesta vapautuneista vangeista noin 25 % vuosittain on tuomittu uuteen vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen (Oikeusministeriö 2013, 4). Toistaiseksi tätä on mitattu kolmen vuoden seuranta-ajalla, mutta lähitulevaisuudessa Rikosseu-

raamuslaitos on muuttamassa seuranta-ajan viiteen vuoteen (Rikosseuraamuslaitos 2013b, 2–3; Rikosseuraamuslaitos 2012, 14).

LÄHTEET

Blomster, P., Linderborg, H., Muiluvuori, M., Salo, I. & Tyni, S. 2013. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2012. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Hakupäivä 16.2.2014, http://www rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/6lCcdsBTr/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2012.pdf.

Frände, D. 2005. Yleinen rikosoikeus. Suom. M. Wahlberg. Helsinki: Edita.

Hallituksen esitys eduskunnalle valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi HE 17/2010 vp. Hakupäivä 12.2.2014, <http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/he/fi20100017.pdf>.

Hallituksen esitys eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi HE 140/2012 vp. Hakupäivä 16.1.2014, <http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/he/fi20120140.pdf>.

Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi HE 262/2004 vp. Hakupäivä 16.1.2014, <http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/he/fi20040262.pdf>.

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. 2. uudistettu painos. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.

Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi. LaVM 9/2005 vp – HE 262/2004 vp. Hakupäivä 18.1.2014, [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=utpvm&\\${BASE}=faktautpvm&\\${THWIDS}=0.1/1400628241_388725&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=utpvm&${BASE}=faktautpvm&${THWIDS}=0.1/1400628241_388725&${TRIPPIFE}=PDF.pdf).

Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 23.9.2005/782.

Laki nuorisorangaistuksesta 21.12.2004/1196.

Laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä 23.9.2005/781.

Laki valvontarangaistuksesta 8.4.2011/330.

Laki valvotusta koevapaudesta 23.8.2013/629.

Mohell, U. Oikeusministeriö. Sähköpostihaastattelu 13.5.2014. Tekijän hallussa.

Mohell, U. & Pajuoja, J. 2006. Vankeuspaketti – Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki: Tietosanoma.

Mäkipää, L. 2010. Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 249. Helsinki: Hakapaino Oy. Hakupäivä 18.1.2014, <http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimuksia-sarja/WLZJff1ct/koevapaus249.pdf>.

Oikeusministeriö. 2014. Kriminaalipoliitikka. Hakupäivä 23.2.2014, <http://oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajavoitteet/kriminaalipoliitikka.html>.

Oikeusministeriön Kriminaalipoliittinen osasto & Rikosseuraamuslaitos. 2013. Rikosseuraamuslaitoksen tulossopimus vuodelle 2014. Helsinki. Hakupäivä 18.1.2014, http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/6KvgPRVeR/KPO_Rise_tulossopimus_2014.pdf.

Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi. PeVL 21/2005 vp – HE 242/2004 vp. Hakupäivä 18.1.2014, [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?\\${APPL}=utpvm&\\${BASE}=utpvm&\\${THWIDS}=0.16/1400628316_162500&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?${APPL}=utpvm&${BASE}=utpvm&${THWIDS}=0.16/1400628316_162500&${TRIPPIFE}=PDF.pdf).

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Rikosseuraamusesimies 1. Rikosseuraamuslaitos. Suljettu vankila. Haastattelu 7.5.2014. Tekijän hallussa.

Rikosseuraamuskesimies 2. Rikosseuraamuslaitos. Avovankila. Puhelinhaastattelu 14.5.2014.
Tekijän hallussa.

Rikosseuraamusvirasto. 2009. Valvotun koevapauden toimeenpano - Rikosseuraamusviraston menettelyohje Nro 6/011/2008. Helsinki. Hakupäivä 15.3.2014,
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/valvotunkoevapaudentoimeenpano60112008.html>.

Rikosseuraamuslaitos. 2012. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelma 2014-2017. Helsinki. Hakupäivä 10.3.2014,
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/6IUfB3Tz5/TTS_2014_-_2017_liitteinen.pdf.

Rikosseuraamuslaitos. 2013a. Organisaatio. Hakupäivä 11.3.2014,
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>.

Rikosseuraamuslaitos. 2013b. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2013 – Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2012. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Hakupäivä 10.3.2014, http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/6IUelJCwR/TP_ja_toimintakertomus_2012_korj220313VALMIS.pdf.

Stoat, T., Laajasalo, T. & Häkkänen, H. 2005. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2005 – Tuhopolttajien, raiskaajien ja lähestymiskieltoon määrättyjen henkilöiden uusintarikollisuus. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Hakupäivä 16.3.2014,
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/nSXJdzFzD/2-2005_Tuhopolttajan.pdf.

Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1996. 1.-3. painos. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjapaino Oy West Point.

Tukipartion ohjaaja. Rikosseuraamuslaitos. Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen alue-toimisto. Haastattelu 5.5.2014. Tekijän hallussa.

Valtioneuvoston asetus valvotusta koevapaudesta 19.12.2013/1076.

Valtioneuvoston asetus vankeudesta 21.6.2006/509.

Vankeuslaki 23.9.2005/767.

Vankilan johtaja 1. Rikosseuraamuslaitos. Suljettu vankila. Haastattelu 30.4.2014. Tekijän hallussa.

Vankilan johtaja 2. Rikosseuraamuslaitos. Avovankila. Haastattelu 6.5.2014. Tekijän hallussa.

LIITTEET

Liite 1 Haastattelukysymykset

Yleiset kysymykset

1. Haastateltavan koulutus ja kokemus alalta?
2. Haastateltavan asema organisaatiossa ja tehtävät?
3. Mitkä ovat koevapauden keskeisimmät tavoitteet? Miten koevapaus on vastannut tavoitteita?

Hallitusneuvokselle

1. Mitkä olivat koevapauden käyttöönottovaiheen tavoitteet?
2. Tuleeko rangaistuksesta olla edelleen suoritettuna vähintään puolet ennen sijoittamista valvottuun koevapauteen?
3. Miten koevapauteen sijoittamisen edellytyksiä harkitessa suhtaudutaan keskeneräisiin oikeusasioihin, käännytyksiin tai karkotukseen?
4. HE 140/2012:n mukaan päihteettömyys on aina ehdoton ja vähäinenkin käyttö on kiellettyä. Vähäiset alkoholipitoisuudet ovat kuitenkin lievä rikkomus ja seuraamuksena mahdollisesti varoitus, miksi tällainen lievennys?
5. Varsinaiseen koevapauteen liittyen ei ole säännöksiä kurinpitorangaistuksen määräämisestä. Mitä mieltä olette tästä? Millä säännöksillä olisi mahdollista määrätä kurinpito nyt (esimerkiksi VankL 8:9.3 §)? Jos nyt ei ole mahdollista, niin millä perusteella tulisi olla/ei tulisi olla mahdollista tulevaisuudessa?

Vankilan johtajalle

1. Miten lakiuudistus on vaikuttanut virkatehtävien hoitoon?
2. Tuleeko rangaistuksesta olla edelleen suoritettuna vähintään puolet ennen sijoittamista valvottuun koevapauteen?
3. Miten koevapauteen sijoittamisen edellytyksiä harkitessa suhtaudutaan keskeneräisiin oikeusasioihin, käännytyksiin tai karkotukseen?
4. HE 140/2012:n mukaan päihteettömyys on aina ehdoton ja vähäinenkin käyttö on kiellettyä. Vähäiset alkoholipitoisuudet ovat kuitenkin lievä rikkomus ja seuraamuksena mahdollisesti varoitus, miksi tällainen lievennys?
5. Varsinaiseen koevapauteen liittyen ei ole säännöksiä kurinpitorangaistuksen määräämisestä. Mitä mieltä olette tästä? Millä säännöksillä olisi mahdollista määrätä kurinpito nyt

(kts. VankL 8:9.3 §)? Jos nyt ei ole mahdollista, niin millä perusteella tulisi olla/ ei tulisi olla mahdollista tulevaisuudessa?

Rikosseuraamusesimiehelle

1. KoevL:n 1:7 §:n mukaan ”valvonnan tekninen toteutustapa ja valvonnan sisältö määritellään yksilöllisesti koevapauteen sijoitettavan vangin arvioidun valvonnan tarpeen perusteella”
 - a) Miten tämä käytännössä toteutuu?
 - b) Miten valvonnan toteutustapa ja sisältö voivat erota toisistaan?
2. Miten lakiuudistus on vaikuttanut koevapauden valmisteluun sekä virkatehtävien hoitoon?
3. Miten koevapauteen sijoittamisen edellytyksiä harkitessa suhtaudutaan keskeneräisiin oikeusasioihin, käännytykseen tai karkotukseen?
4. Laissa ei ole säädetty toimintapaikan suostumuksesta tarkastuskäynnille toimintapaikassa. Vaikuttaako tämä toimintapaikan valintaan? Onko ilmennyt ongelmia?
5. HE 140/2012:n mukaan päihitteettömyys on aina ehdoton ja vähäinenkin käyttö on kiellettyä. Vähäiset alkoholipitoisuudet ovat kuitenkin lievä rikkomus ja seuraamuksena mahdollisesti varoitus, miksi tällainen lievennys?
6. Varsinaiseen koevapauteen liittyen ei ole säännöksiä kurinpitorangaistuksen määräämisestä. Mitä mieltä olette tästä? Millä säännöksillä olisi mahdollista määrätä kurinpito nyt (esimerkiksi VankL 8:9.3 §)? Jos nyt ei ole mahdollista, niin millä perusteella tulisi olla/ei tulisi olla mahdollista tulevaisuudessa?

Tukipartion ohjaajalle

1. Kuinka yleistä apuvalvojen käyttö on?
 - a) Onko mahdollisuus apuvalvojaan hyödyksi?
 - b) Aiheuttaako järjestelmä käytännön ongelmia?
2. KoevL:n 1:7 §:ssä säädetään seuraavasti ”valvonnan tekninen toteutustapa ja valvonnan sisältö määritellään yksilöllisesti koevapauteen sijoitettavan vangin arvioidun valvonnan tarpeen perusteella”
 - a) Kuinka käytännössä tapahtuu?
 - b) Miten valvonnan toteutustapa ja sisältö voivat erota toisistaan?
3. Laissa ei ole säädetty toimintapaikan suostumuksesta tarkastuskäynnille toimintapaikassa.

- a) Kuinka tämä vaikuttaa toimintapaikan valintaan?
 - b) Onko ilmennyt ongelmia?
4. Voidaanko turvatarkastus tehdä muulle, kuin koevapauteen sijoitetulle vangille (vrt. voimankäyttötilanne)? Jos voidaan, niin mikä on peruste?
 5. Kuinka usein turvatarkastuksissa löytyy kiellettyjä esineitä tai aineita? Mitä löydökset yleensä ovat?
 6. Miten törkeät ja lievät rikkomukset erotellaan?
 - a) Miten toimitaan, kun koevapauteen sijoitettu vanki peruuttaa suostumuksensa koevapauden ehtona olleeseen lääkehoitoon?
 - b) Onko rikkomus ollut tällöin törkeä?
 7. HE 140/2012:n mukaan päihitteettömyys on aina ehdoton ja vähäinenkin käyttö on kiellettyä. Vähäiset alkoholipitoisuudet ovat kuitenkin lievä rikkomus ja seuraamuksena mahdollisesti varoitus?
 8. Varsinaiseen koevapauteen liittyen ei ole säännöksiä kurinpitorangaistuksen määräämisestä. Mitä mieltä olette tästä? Millä säännöksillä olisi mahdollista määrätä kurinpito nyt (esimerkiksi VankL 8:9.3 §)? Jos nyt ei ole mahdollista, niin millä perusteella tulisi olla/ei tulisi olla mahdollista tulevaisuudessa?
 9. Mitkä asiat kuuluvat tukipartionohjaajan päätösvaltaan?

Kaikille yhteiset loppukysymykset

1. Mitä mieltä olet, että valvotusta koevapaudesta on säädetty oma lakinsa?
2. Onko se korjannut ongelmia? Miten?
3. Onko se tuonut uusia ongelmia? Mitä?